

Edukace a Romové v podmínkách předškolního a základního vzdělávání

Lenka Venterová

Bakalářská práce
2013/2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Lenka Venterová
Osobní číslo: H11961
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Forma studia: kombinovaná

Téma práce: Edukace Romů v podmínkách předškolního
a základního vzdělávání

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek v oblasti předškolního a školního vzdělávání Romů.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu dotazníkovou metodou.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Vyvození výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

BALVÍN, Jaroslav. Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka. Praha: Radix, 2008. ISBN 978-80-86031-83-5.

GULOVÁ, Lenka a Ema ŠTĚPAŘOVÁ. Multikulturní výchova v teorii a praxi. Brno: Katedra sociální pedagogiky Pedagogické fakulty MU v Brně a Kabinet multikulturní výchovy při Pedagogické fakultě MU v Brně ve spolupráci s MSD, 2004. ISBN 80-86633-14-4.

BALVÍN, Jaroslav a kol., Romové a alternativní pedagogika: 16. setkání Hnutí R na Technické univerzitě v Liberci, 2.-3. června 2000. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2000. ISBN 80-902-4617-6.

ČERVENÁKOVÁ, Eva. Jak se dělá "Škola pro všechny". Kladno: AISIS, 2005. ISBN 80-239-4667-6.

BALVÍN, Jaroslav. Romové a jejich učitelé: 12. setkání Hnutí R v Květušíně 27.-28. listopadu 1998. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1999. ISBN 80-902-4611-7.

ŠOTOLOVÁ, Eva. Vzdělávání Romů. Praha: Grada Pub., 2000, ISBN 80-716-9528-9.

FRASER, Angus M. Cikáni. Praha: Lidové noviny, 1998. ISBN 80-710-6212-X.

ACTON, Thomas and Gary MUNDY. Romani culture and Gypsy identity. Hatfield, Hertfordshire: University of Hertfordshire Press, 1997. ISBN 09-004-5881-X.

LEE, Patrick Jasper and Gary MUNDY. We borrow the earth: an intimate portrait of the Gypsy shamanic tradition and culture. London: Thorsons, 2000. ISBN 07-225-3994-0.

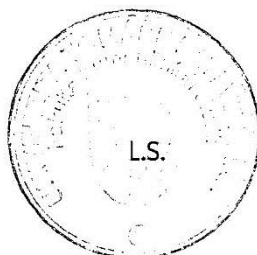
Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: 27. ledna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce: 2. května 2014

Ve Zlíně dne 27. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 22.3.2014

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené zátkem nebo studiem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpovídá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 sází nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na vzdělávání Romů, což je jeden ze základních elementů, na kterém závisí jejich další rozvoj. Tomuto elementu je třeba pomáhat, motivovat je ke vzdělávání pomocí přípravných tříd a romských sociálních pedagogů. Je nutné rozšiřovat možnosti edukace romských dětí, pomocí přípravných tříd nebo podporou některého z mnoha projektů, které se soustředí na vzdělávání romských dětí a ke kvalitnějšímu využití jejich volného času. V praktické části se věnujeme dotazníkovému výzkumu, který byl prováděn mezi Romy i mezi českými respondenty. Na začátku jsou uvedena metodologická východiska, následně popsán způsob realizace, statistické vyhodnocení, včetně tabulek a nakonec výsledky výzkumného šetření. Z nich vyplývá, že romské děti mají horší podmínky ve svých rodinách ke vzdělávání v porovnání s českými občany.

Klíčová slova: Sociální pedagogika, Romové, edukace, primární a předprimární školství.

ABSTRACT

The thesis is focused on Roma education, which is one of the basic elements we depend on to ensure their further development. This element is essential to help motivate them to attend education through classes presented by Roma social educators. It is necessary to expand the educational options available to Roma children by providing preparatory classes or support through one of the various projects that focus on the education of Roma children and for them to make better use of their leisure time. The practical section is devoted to a research questionnaire, which was completed by Roma and the Czech respondents. The first section provides an explanation of the methodical basis applied, followed by a description of the method used, a statistical analysis with charts and finally the results of the research are provided. The results show that Roma children have far worse familial conditions when it comes to education than compared to Czech families.

Keywords: Social Education, Roma, education, primary and secondary education.

Děkuji panu doc. PhDr. Mgr. Balvínovi, CSc. za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné rady, připomínky a trpělivost.

Motto:

Svět je po stránce přírody jednotný. Jsme-li všichni občany jednoho světa, co nám tedy brání, abychom se sjednotili...

Jan Ámos Komenský

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

OBSAH	8
ÚVOD.....	9
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM	11
1.1 O LITERATUŘE A DOKUMENTECH.....	11
1.2 VZTAH TÉMATU K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE	12
1.3 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A ZÁKLADNÍM POJMŮM	13
2 SOUČASNÁ SITUACE VZDĚLÁVÁNÍ ROMŮ	15
2.1 HISTORIE ROMŮ, JEJICH VZTAH KE VZDĚLÁNÍ.....	16
2.2 SOUČASNÁ SITUACE VE VZDĚLÁVÁNÍ ROMŮ.....	19
2.3 SROVNÁNÍ PŘEDŠKOLNÍHO A ZÁKLADNÍHO VZDĚLÁNÍ.....	21
3 SOUČASNÁ SITUACE PRIMÁRNÍHO A PŘEDPRIMÁRNÍHO VZDĚLÁNÍ ROMŮ.....	23
3.1 PŘEDPRIMÁRNÍ VZDĚLÁNÍ.....	24
3.2 PRIMÁRNÍ VZDĚLÁNÍ.....	25
3.3 EDUKACE ROMŮ A JEJÍ PERSPEKTIVY.....	27
II. PRAKTICKÁ ČÁST	30
4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	31
4.1 ÚVOD DO DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	31
4.2 REALIZACE DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	33
4.3 ANALÝZA DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ.....	34
ZÁVĚR	41
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	42
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	46
SEZNAM TABULEK.....	47
SEZNAM PŘÍLOH.....	48

ÚVOD

Tématem práce, kterou jsme si zvolili, je *Edukace a Romové v podmínkách předškolního a základního vzdělání*. Zabýváme se životem Romů, jejich přístupem a možností ke vzdělání. Naše společnost je tvořena odlišnými skupinami lidí, kteří přicházejí, odcházejí nebo zůstávají. Romové tvoří v České republice největší národnostní menšinu, je tedy nutné jim věnovat velkou pozornost, aby jejich integrace do naší společnosti proběhla pokud možno co nejvíce bezbolestně. Zabýváme se přípravnými ročníky, tím jaké klady přináší tento experiment a co vše se v nich děti naučí.

Teoretickou část naší práce jsme rozdělili do tří částí. V první části práce se snažíme o vyjasnění pojmů, čím se zabývá sociální pedagogika. Rozebíráme, co je to vlastně primární školství a proč Romové v naprosté většině nenavštěvují mateřské školy. Co jsou to přípravné ročníky a jaký je jejich vztah k těmto ročníkům, které navštěvují téměř výlučně romské děti. Rozebíráme také pojmy romská národnostní menšina, která je nejvíce diskutovaná a kdo jsou jejich příslušníci.

Ve druhé části se zabýváme současnou situací vzdělávání Romů, která je komplikovaná, ale není nemožná. Pro objasnění, proč je vzdělávání Romů tak komplikované, začínáme druhou část pohledem do historie tohoto národa. Rozebíráme, odkud pochází, jaké měli zájmy a čím se živili. Bohužel v jejich historii byly i smutné okamžiky, kdy Romové byli nuceni přijmout cizí kulturu a byli násilně asimilováni. Přes devadesátá léta minulého století, kdy chyběl jakýkoliv nezkreslený materiál o Romech, přecházíme do současnosti a věnujeme se dnešní situaci vzdělávání Romů. Druhou kapitolu zakončíme srovnáním předškolního a základního vzdělání Romů.

V poslední části se zabýváme předprimárním a primárním vzděláním v současnosti. Rozebíráme periferní část Chánov, která je na okraji města Most, krátce se zmiňujeme i o slovenském sídlišti Luník IX. Tyto periferie, někdy nazývána Ghetta jsou obydlena Romy. V Chánově funguje základní škola i přípravný ročník, na Luníku IX. Romům pomáhá komunitní středisko Saleziani Don Bosca. Rozebíráme i fakultní základní školu v Praze, jejichž mikrotřídy navštěvují romské děti. Třetí část zakončíme edukací Romů a jejich perspektivami.

Obsahem praktické části je výzkum: Jaké podmínky a podporu mají romské děti ve svých rodinách pro vzdělání v porovnání s neromskými spoluobčany.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM

1.1 O literatuře a dokumentech

Pro naši práci je důležité, aby byla použita domácí, zahraniční i cizojazyčná literatura.

Domácí literatura

Z domácí literatury jsou pro naši práci důležité knihy od J. Balvína *Metody výuky romských žáků* (Balvín, 2007) a *Výchova a vzdělání romských žáků jako pedagogický systém* (Balvín, 2004), které rozebírají různé metody, jak lze tyto žáky vyučovat a motivovat je ke studiu. Rozebírají také jak je důležité u dětí, které nenavštěvují mateřské školy absolvovat přípravný ročník základní školy. Nesmíme opomenout ani knihu od Červeňákové, která popisuje, jak se dělá *Škola pro všechny* (Červeňáková, 2005). Jedná se o pilotní projekt, ve kterém se snaží o maximální začlenění žáků do výuky.

Zahraníční literatura

Ze zahraniční literatury jsou pro naši práci důležité především knihy od Z. Bakošové *Sociálna pedagogika* (Bakošová, 1994), ve které popisuje, co to je sociální pedagogika, proč a jak vznikla. Wroczynski se ve své knize *Sociálna pedagogika* (Wroczynski, 1968) zaměřuje na zkoumání přirozeného prostředí výchovy, kterým je rodina a lokální prostředí. Pro naši práci je důležitá i kniha *Cikáni* (Fraser, 1998), ve které autor popisuje původ Romů, jejich cestu ze severozápadní a střední Indie k nám.

Cizojazyčná literatura

Z cizojazyčné literatury nesmíme opomenout polského autora Kwadransa a jeho knihu *Education of the Roma in the Czech Republic, Poland and Slovakia – gap confrontation between expectations and reality – comparative research* (Kwadrans, 2011), ve které zkoumá a porovnává vzdělávání v jednotlivých zemích. Další knihou je *Situation of the Roma Minority in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia. vol. 2* (Balvín, Kowalczyk a Kwadrans, 2011). Tato kniha pojednává o historii a kultuře, sociální integraci a sociální práci ve čtyřech zemích Visegrádské dohody. Opomenout nesmíme ani sborník *Studia Edukacyjne* (Balvín, 2013), ve které se autor v jedné kapitole popisuje učitele Romů.

1.2 Vztah tématu k sociální pedagogice

Obsahem bakalářské práce je vzdělávání Romů. Jak jim pomoci k úspěšnému studiu a hlavně k úspěšnému zakončení vzdělání. Než se začneme zabývat samotným vzděláváním, budeme se snažit popsat jednotlivé problémy a hledat řešení, vysvětlíme si, co to je Sociální pedagogika a jaký je jeden z jejich základních problémů.

V pomáhajících profesích jsou nejdůležitější hlediska psychologická a sociologická. Jednou z pomáhajících profesí je sociální pedagogika. V tomto oboru se sleduje individuální charakteristika osobnosti a předpoklady sociální pedagogiky pro úspěšný výkon profese z hlediska psychologického aspektu. Problematika společensko-ekonomická, kulturní a politická podmíněnost vzniku je problematika, která se sleduje z hlediska sociologického aspektu (Kraus, 2008, s. 205).

Bakošová v knize *Sociálna pedagogika (vybrané problémy)* uvádí, že *sociální pedagogika vznikla na prelomu 19. a 20. století jako reakce na starou tradiční školu a převládající psychologické koncepcie, které považovaly člověka za biologickou a psychologickou bytost, pro vývoj, které společenské prostředí nemá zásadní význam.* (Bakošová, 1994 s. 6).¹ V minulosti chyběly jakékoliv důkazy, že vytváření osobnosti vyplývá i z prostředí. Na tento názor reagovali sociologové, kteří teoreticky, empiricky i prakticky, přinášeli důkazy o tom, že osobnost je i sociální bytost.

Bohužel jedním z největších a základních problémů sociální pedagogiky je to, že každá situace je pouze modelová. Není tedy vždy možné vše aplikovat v praxi. Bylo již vynaloženo mnoho úsilí, aby tento obor byl zařazen do katalogu prací, ale stále ještě tomu tak nebylo učiněno. Sociální pedagogové jsou tedy nejčastěji vychovatelé, ačkoliv to často není nejpřesnější označení. Mají velké množství uplatnění, jejich práce je pestřejší a pracovní úvazky nejsou tak konstantní jako ty školní (Kraus, Poláčková, 2001, s. 6).

¹ „*Sociálna pedagogika vznikla na prelome 19. a 20. storočia ako reakcia na starú tradičnú školu a prevládajúce psychologické koncepcie, ktoré považovali človeka za biologickú a psychologickú bytost, pre vývoj, ktorej spoločenské prostredie nemá zásadný význam.*“ (Bakošová, 1994 s. 6).

1.3 K teoretickým východiskům a základním pojmům

Tématem naší práce je Edukace a Romové v podmínkách předškolního a základního vzdělání. Pro začátek si vymežíme několik pojmů, které jsou v otázce romství a vzdělávání klíčové.

Začneme pojmem primární školství, což je povinné základní školství, které trvá devět let a je poskytováno dětem ve věku 6-14 let. Této povinné docházce většinou předchází docházka v mateřské škole nebo přípravný ročník, což je nultý ročník základní školy a má připravit žáky na vstup do základní školy.

Dalším pojmem, který si vymežíme, je romská národnostní menšina. Jsou to Romové žijící v ČR, kteří se hlásí k romské národnosti. V roce 2001, kdy proběhlo sčítání lidu se k této menšině se přihlásilo 11 746 osob. Nicméně podle odhadů žije v České republice 150 000 - 300 000 Romů. Mnozí se však hlásí k jiné národnosti (vlada.cz, 2006). Příslušníci národnostní menšiny jsou dle zákona 273/2001 sb. jsou občané, kteří *se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.* (migraceonline.cz, 2004).

Následujícím důležitým pojmem pro naši práci je označení Rom. Kdo to vlastně je? Je to příslušník romského národa, který se hlásí k romské příslušnosti. Můžeme pro něj ovšem také použít označení Cikán. Toto označení je ovšem vnímané jako hanlivé. Romové mají svou identitu, která je chápána na základě skupinové soudržnosti, norem, zvyků a hodnot ve skupině. Tyto hodnoty se mohou libovolně měnit, ale smysl pro identitu a soudržnost zůstává. Velká část Romů žije v ghettech, z nichž nejznámější je Chánov (jeho analogií na Slovensku je Luník IX).

Základními, velmi důležitými pojmy ve vzdělávání Romů jsou spojení: přípravná třída a mikrotřída. Některé školy mají obojí. V předškolním věku navštěvují děti místo mateřské školy přípravnou třídu a následně pokračují v mikrotřídách. Úkolem přípravných tříd je připravit dítě na vstup do základní školy. Mnohé školy, které mají zkušenosti s vyučováním Romů, zavedly kromě přípravných tříd i mikrotřídy. Pro romské dítě je to většinou nejšťastnější forma vzdělávání. Nastoupí do první třídy a místo do klasické třídy

je v mikrotřídě, kde je pouze 10-15 dětí a vyučuje se zde alternativními výukovými metodami, které se snaží najít cestu k žákovi, motivovat jej a dodávat mu sebevědomí.

2 SOUČASNÁ SITUACE VZDĚLÁVÁNÍ ROMŮ

Ve druhé kapitole se budeme věnovat současnosti situací ve vzdělávání Romů. Začneme jejich historií a následně přejdeme k současné situaci ve vzdělávání. Jakmile porozumíme těmto dvěma bodům, tak se budeme snažit porovnat předškolní a primární vzdělávání romských dětí.

Romové jsou jedinou národnostní menšinou v České republice, která se svými antropologickými rasami výrazně odlišuje od ostatních menšin. V České republice žije asi 300 000 etnických Romů a celé Evropě přibližně 12 000 000 Romů. V Evropě je tato menšina nejpočetnější. Největším problémem v každé zemi je hrozba sociálně vyloučených lokalit (EurActiv, 2012)

Romové jsou menšina, která si svou specifícností, postavením i početností zaslouží pozornost. Jako menšina byli v České republice uznáni až po roce 1989. Až po revoluci tedy mohou rozvíjet svůj jazyk, kulturu a umění. Při sčítání lidu dostali možnost přihlásit se ke své národnosti. Vzhledem k tomu, že ne všichni toho využili a přihlásili se k národnosti české, tak přesný počet Romů není znám. Podle odhadů je jich 250 000-300 000. V průběhu roku 1990 se začala utvářet romská sdružení a svazy: Kulturní svaz občanů romské národnosti, Unie Romské mládeže, Romat a Romská kulturní jednota. Mezi významné kroky 90. let patří také zahájení výuky romského jazyka a romistiky na Vysokých školách a to konkrétně na UP v Olomouci a na MU v Brně (Bartoňová. 2009, s. 223).

Pro romskou etniku je také velmi přínosné muzeum romské kultury. Dle odborníků je to jediné muzeum na světě, které se zabývá výhradně romskou historií a současností romského etnika (Bartoňová. 2009, s. 223). Toto muzeum jednak napomáhá romské komunitě v sebepoznávacím procesu, pomáhá ovšem i neromským spoluobčanům k poznání a pochopení romské kultury a historie (Balvín, Kowalczyk, Kwadrans, 2011, s. 135). Muzeum pořádá vzdělávací programy pro školy, které navštěvují převážně neromští žáci, kteří již předem mají k tématu předsudky. Úkolem průvodce je vytvořit si ke studentům kladný vztah a přizpůsobit program tak, aby bylo možné s dětmi komunikovat a diskutovat. Kromě studentů jsou další cílovou skupinou romské děti z blízkého okolí, které muzeum navštěvují ve svém volném čase. Mají možnost se zde trávit volnočasové aktivity a doučovat se (Balvín, Kowalczyk, Kwadrans, 2011,

s. 136-137). Romské muzeum je pozitivním příkladem, že i muzeum může pomoci se vzděláváním a aktivním trávením volného času.

V následujících kapitolách se podíváme do romské historie a rozebereme, jaký měli Romové vztah ke vzdělání v minulosti a podkryjeme i současný stav vzdělání Romů.

2.1 Historie Romů, jejich vztah ke vzdělání

Motto:

... a ponižují-li jedni kulturu druhých,
ztrácejí příležitost naučit se z ní to,
co by jejich lidství dodalo úplnosti.

Maháprabhudží, indický myslitel

Na začátek musíme poznamenat, že historie Romů je velmi dlouhá a o její nejstarší části bohužel nejsou žádná písemná fakta. Svůj původ mají v daleké Indii, svou vlast opouštěli postupně v několika etapách. *Velká část romské historie byla stěží vyjádřena slovy nebo nebyla nikdy napsaná. Během několika století vznikly o romském původu různé legendy a mýty.*² (Kwadrans. 2011, s. 73)

Z pozdějších dějin, které již byly písemně zaznamenány, je známo, že jejich antropologické znaky, etnické charakteristiky i jazyk souvisí se starou Indií. Literatura se zmiňuje o tom (Fraser, 1998, s. 30), že Romové zde patřili mezi nižší sociální vrstvu a říkalo se jim Domové. Odchod Romů ze severozápadní a střední Indie probíhal v několika etapách, které trvaly dlouhá časová období. První proud putoval přes Egypt a severní Afriku do Španělska. Na cestě se zastavili i v Persii. Po příchodu do Evropy se zastavili v Řecku, kde na chvíli zůstali. Zde se o nich mluvilo jako o hudebnících, provazolecích, potulných kotlářích a kejklířích.

Jak píše Nečas ve své knize (Nečas, 1994, s. 45), významným obdobím pro Romy je doba, kdy panovala Marie Terezie. Ta se snažila řešit romský problém tzv. třemi dekrety.

² „A major part of the Gypsy history has been hardly put into words or has not been outlined at all. There have been various legends and myths created over centuries about the Gypsy origin.“ (Kwadrans. 2011, s.73)

První dekret, z 29. 11. 1749 zakazoval Romům potulování po lesích. Za toto potulování byli vyháněni, trestáni a následně usmrceni. Ve druhém dekretu, který vyšel v platnost 15.8.1754, byli Romové trestáni, již při prvním vstupu do země. V roce 1775 byl vydán třetí dekret, který Romům zakazoval příchod do země. Byla nařízena a prováděna regulace usazování Romů. 2. 12. 1784 vydal Josef II. další dekret, dle kterého se museli Romové chovat jako ostatní vesničané. Museli platit daně a opustit svou kulturu.

Budeme-li pokračovat v historii směrem k současnosti, je důležité zmínit, že v letech 1918-1938, tedy v období první československé republiky, platil perzekuční zákon, který omezoval potulný život všech cikánů, tuláků, všech, kteří žijí po cikánsku. Tento zákon ovšem neřešil základní problémy, kterými jsou zaměstnání, bydlení a celkové postavení Romů (Fraser, 1998, s. 35). Podobně jako u Židů je nejstrašnější genocidou Romů období II. světové války. Teorie rasismu nacistického Německa klasifikovala Romy a židy jako *element, zabraňující čistotě rasy*. (Fraser, 1998, s. 35). Romové byli posíláni do koncentračních táborů, zejména do Osvětimi.

Přeskočme nyní na začátek 90. let, který byl velkým problémem pro učitele romských dětí. Po sametové revoluci v listopadu 1989 neexistoval výukový materiál, který by nebyl zkreslen, zachycoval fakta o Romech a jejich komunitě, kultuře, zvláštěnostech i handicapech. Učitelé se tedy při své práci nemohli o nic opřít. Zpočátku tyto materiály zajišťovaly různé nadace a občanská sdružení, po roce 1997 dostalo MŠMT, na základě usnesení vlády ČR za úkol zajistit růst informací o romské komunitě. Dále zajistit zkvalitnění způsobu vzdělávání se zaměřením na romského žáka (Balvín, 2007, s. 75)

V literatuře se můžeme dočíst (Balvín, 2007, s. 53), že v devadesátých letech minulého století se dlouhodobě dvě specialistky zabývaly studiem romskou kulturou – Milena Hübschmannová, specialistka v oboru romského jazyka a Eva Davidová, etnografka se zaměřením na romskou komunitu. V oblasti pedagogiky to byl dále Miroslav Dědič, zakladatel první romské internátní školy v Květušíně a Bartoloměj Daniel (Rom), který byl jedním ze zakladatelů Muzea romské kultury v Brně. M. Hübschmannová založila na UK katedru romistiky. Zde se vyučoval i romský jazyk. Učitelé se museli naučit novou metodiku, kterou z předchozího asimilačního trendu školy neznali. Výše zmiňovaná Milena Hübschmannová byla docentka a zakladatelka české romistiky. *Vystudovala hindštinu, urdštinu a bengálštinu. Romština se v době jejich studií studovat nedala a tak se jí naučila přímo mezi Romy. Po revoluci v roce 1989 začala na jazykové škole vyučovat romštinu. Před šesti lety bohužel při autonehodě tragicky zemřela.* (Romove radio, 2011)

Jaroslav Balvín, ve své knize *Metody výuky romských žáků* popisuje (Balvín, 2007, s. 132-134), jak se začalo vyučovat. V literární výchově se učitelé začali seznamovat s pracemi romských spisovatelů. Do té doby nebyvalo zvykem, aby učitelé znali romská díla, ale ve třídách, kde převažovali romští žáci, to začalo být nutností. Pomoci těchto děl jim mohli předávat hodnoty, které jsou obsaženy i v dílech jiných národů. V multikulturní výchově sbírkou *Slunečnice* oslovuje především romského žáka. Autor této sbírky (Vlado Oláh) je také Rom. Vytváří se tak souznění. Básník ve své sbírce používá pro romské příslušníky označení romský národ. Básnická sbírka je apelem na romský lid, aby byl odpovědný sám za sebe, překonal nemoci zla a přijal historický úkol najít smysl svého bytí v současném světě.

Báseň Sluneční svíce (Oláh, 2002, s. 62, přeložila I. Kultová)

Momeli Khameskeri

Sluneční svíce

O kosmos hino jagutno kamiben.

Vesmír je láska ohnivá...

Kaj leskero agor,

Kde konec, kde jej vroubí?

ko džanel, so hin andre leste garudo?

Kdo ví, co všechno ukrývá?

Savoro andre leste džal,

Vše jde do jeho hloubi...

savoro hin paš peste.

Kdo na všechno zná odpověď?

Ko džanel, pre savoro te odphenel?

Jen Bůh...Nuž, ptej se Boha!

*Ča o Del – bo savoro ov kerd'a laveha,
ňisostar!*

*Z ničeho slovem stvořil svět,
tajemství skrývá mnohá.*

But andre leste garud'a...

JAK VELIKÁ JE LÁSKA V NĚM!

O BARO KAMIBEN!

Kde pravda? V srdci páně:

Kaj hin garudo o čačipen?

On je tou pravdou, životem,

Andre jilo tiro!

v něm všechno jest, co máme.

Ov hin o čačipen,

Vesmír se sklání vůli tvé,

ov hin dživipen,

jí žije, vzniká, běží –

tute, Devla, amaro hin savoro,

- tys světlem svíce slunečné,

*calo vesmiris bond'ad'ol, sar tu kames,
džal the ačhol.*

která mé srdce střeží.

Sal momeli khameskeri

Jsi dobré světlo hřejivé,

Andre miro jilo,

balzám, jenž duši hojí –

- jsi hvězdou, která v noční tmě

Vudud kerado,

Svítí na stezku moji.

Sal lulud'a, balzamos pre miro jilo,

Sal čercheň ra'akeri,

So mange pro drom sitinel!

2.2 Současná situace ve vzdělávání Romů

Vzdělávání Romů v současné době není jednoduché, Romy je třeba pozitivně motivovat během celé školní docházky. Tito lidé jsou různorodí, a proto vyžadují různorodý přístup. V našem, majoritním světě jsou nejistí, často dezorientovaní, ponecháni sami sobě. Kvůli tomu se mohou zdát, že jsou drzí, vulgární a arogantní, ale to je pouze způsob jejich obrany. Jejich životy jsou plné tradic, vlastní kultury a předsudků. Nezkoušejme se je měnit, je důležité jim pomoci najít identitu v majoritním světě a pomoci jim ve vzdělávání (Lunik9, 2008).

Jedna z nejtalentovanějších romských spisovatelek je Tera Fabiánová, která se narodila v Žiharci na Slovensku. Vyrůstala v cikánské rodině a do školy chodila pouhé dva roky. O svém důvodu, proč chodila do školy, vypráví v povídce *Sar me phiravas andre škola*. Toto je ukázka z povídky:

Jak jsem chodila do školy - *Sar me phiravas andre škola*. Překlad Milena Hübschmannová

<p><i>Phend'a mange miri daj: "Mušines andre škola te phirel, bo tre dades zaphandena." Samas khere pandž čhave, štar čhaja, jekh murš. Jekhphureder sas e phen, avka me, so somas jekh berl pal late. A'e me somas zoraleder sar oj. The bengeder. Ta e daj phend'a: "Andre škola phireha tu, bo khere ča bida keres." E phen, kaj ačhela khere paš o ciknore. Hordinlas len pro dumo, o pherne rajbinlas, khoskerlas lenge o l'ima, o bu'ora, šulavelas, pratinlas. Savoro kerlas odi čhaj, so</i></p>	<p>Maminka řekla: "Musíš chodit do školy, nebo nám zavřou tátu." Bylo nás doma pět dětí, čtyři děvčata, jeden chlapec. Nejstarší byla sestra, rok po ní já - ale já byla silnější a rychlejší. A taky větší darebák. A tak řekla maminka: "Do školy budeš chodit ty, Velká Hlavo, protože doma zlobíš." Sestra, že zůstane doma u malých dětí. Nosila je na zádech, prala plínky, utírala jim nosy a zadečky, zametala, uklízela. Nejstarší dcera musela doma zastat všechnu práci,</p>
--	---

<p><i>sas khere, bo o daja džanas andro gav pal o gadže te kerel, avenas khere ča raři. The amari daj džalas. O dad phirelas cehli te kerel. Te na sas buti, kerlas le gadžeske vaš o chaben. Bare samas čore.</i></p> <p><i>Tosara man e daj ušťada: "Ušťi upre, Barešereskeri, dža kije len, mor tut." Vaj tranda metri amere kerestar džalas leňori. Odoj amen phirahas amen te morel. Sako tosara, raři tiž. Raři denašavas kije len produj pindre, al'e sar džavas pale, ta chuťavas pre jekh pindro te ačhel žužo. Pindrang phirahas jevende ňila. Pre mande man has ča jekh viganocis, so e daj mangl'a gadžatar. E gařica, o teluno gadoro? Ta kaj! Na džanahs, hoj s'oda hin.</i></p> <p>(Fabiánová, 1992)</p>	<p>protože matky chodily na posluhu do vsi a vracely se až odpoledne. Naše maminka taky chodila. Otec dělal cihly. Když nebyly zakázky, nádeničil u sedláků za kousek jídla. Byli jsme velice chudí.</p> <p>Ráno mě maminka vzbudila: "Vstávej, Velká Hlavo, utíkej se umejt!" Asi padesát metrů od naší chatrče tekł potok. Sem jsme se chodili mýt. Ráno a večer. Večer jsem běžela k potoku po obou nohách, ale zpátky jsem skákala po jedné. Neměla jsem boty a chtěla jsem, aby mi aspoň ta jedna noha zůstala čistá. V zimě a v létě jsme chodili bosi. A na sebe jsem měla jen jediné šatečky, co mi mamka vyžebřala. Kalhotky nebo spodní kořilka? Ani jsme nevěděli, co to je.</p>
---	---

Romové jsou zaměřeni na současnost, na prožitky a na krátkodobé cíle. Vzdělání je pro mnohé bohužel cíl příliš dlouhodobý. K podpoře vzdělání vznikl experimentální projekt přípravných ročníků. Má za úkol děti, které nenavštěvují mateřské školy připravit na vstup do první třídy. Děti se zde učí žít v kolektivu, vnímat autoritu učitele a seznámit se se školním prostředím (Balvín, 2007, s. 54). K podpoře vzdělávání Romů bylo vytvořeno několik projektů, některé z nich stále probíhají. Některé projekty se snaží se o integraci romských dětí mezi neromské, jiné zase o to, aby romské děti navštěvovaly nejrůznější formy předškolních zařízení, později dokončili základní školu a poté, pokud možno uspěli ve středoškolském vzdělávání.

2.3 Srovnání předškolního a základního vzdělání

Motto:

Každé dítě bez ohledu na příslušnost k národu, rase či náboženskému vyznání má právo na vzdělání, které má být zaměřeno na plný rozvoj jeho osobnosti. (OSN, Charta lidských práv 10. 2. 1948)

Pro budoucí nástup na základní školu je velmi důležité, aby dítě absolvovalo minimálně jeden, prozatím nepovinný, rok v mateřské škole. Proto jsou v dnešní době, kdy je velký nedostatek míst v mateřských školách předškoláci přijímáni přednostně. Pamatuje na to školský zákon, který říká: *k předškolnímu vzdělávání se přednostně přijímají děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky. Pokud nelze dítě v posledním roce před zahájením povinné školní docházky přijmout z kapacitních důvodů, zajistí obec, v níž má dítě místo trvalého pobytu, zařazení dítěte do jiné mateřské školy.* (Školský zákon č. 561/2004 Sb., § 33, s. 4840). Důležité je motivovat rodiče a vysvětlit jim důvody, proč by jejich dítě mělo tento poslední ročník absolvovat. Mateřská škola dítěti zajistí velké množství podmětů, které jsou přiměřené jeho věku a podpoří jeho mnohostranné, individuální vlastnosti. U romských dětí je důležitá i stránka sociální. Tyto děti se v posledním ročníku mateřských škol naučí žít v dětském kolektivu, který není složen pouze z romských dětí a naučí se český jazyk. Mateřská škola jim poskytne odbornou péči a usnadní předpoklady pro další vzdělávání. *Předškolní vzdělávání je institucionálně zajišťováno mateřskými školami (včetně mateřských škol s upraveným vzdělávacím programem), popř. je realizováno v přípravných třídách základních škol.* (RVP, 2004, s. 7). Je třeba vycházet z individuálních potřeb dítěte tak, aby se každé dítě mohlo plně integrovat mezi své vrstevníky. Děti mohou být ve třídách smíšených nebo rozdělených podle věku. (RVP PV, 2004, s. 7)

V předškolním věku se děti učí hrou, která se stává jejich celodenní činností. Převážně je to hra námětová. Děti si hrají na maminku a na tatínka, napodobují denní činnosti, které rodiče dělají, jako jsou např. vaření, uklízení, nakupování či oslava narozenin. Rozvíjí si tím komunikaci, rozšiřují slovní zásobu, učí se pracovat ve skupině a zvládat různé sociální situace. Tyto hry mohou být jednotlivé anebo skupinové. Ve skupinové hře se přirozeně učí žít v kolektivu (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 45).

První třída základní školy má velký význam pro formování postoje dítěte ke škole a jeho kladný vztah ke škole. Romové se často v tomto věku ve škole setkávají s traumatizujícími

zážitky, který jejich vliv ke škole negativně ovlivní a dítě se stává frustrováno pobytem v tomto zařízení. *Je třeba také podporovat sebeúctu romských dětí. Jednak předkládáním příkladů Romů, kteří nějak vynikli.* (Kovaříková, 1998, s. 26). Bohužel Romové, kteří se snaží vyniknout, něčeho dosáhli a motivují ostatní k dalšímu vzdělávání, bývají často romskou komunitou odsuzováni. Někdy to může být i právem, protože velká část úspěšných Romů se od těch ostatních společensky distancovala. Rom, který dosáhl úspěchu, naráží mezi ostatními Romy na názor: *Jak se stane Rom pánem, je horší než gadžo, chováš se jak gadžo! Už nejsi Rom! Nedělej ze sebe něco, co nejsi!* (Kovaříková, 1998, s. 13). Je velmi důležité integrovat romské děti mezi neromské, tak aby nevznikala další ghetta. Pro větší úspěšnost romských dětí na základních školách by bylo vhodné udělat takovou atmosféru, která bude příznivá pro všechny děti. Tedy pro romské i neromské. Jsou-li ve škole třídy, které navštěvují pouze romské třídy, bylo by vhodné, aby neměly více než 10-15 žáků. Učitel tak má větší možnosti věnovat se žákům individuálně. Bylo by vhodné, aby školy, které mají větší množství romských žáků, měly také více pedagogických asistentů, kteří s těmito žáky umějí pracovat (Kovaříková, 1998, s. 13).

Vysvětlili jsme si, jaký problém je nedostatek míst v mateřských školách a co vše je legislativně děláno proto, aby všechny děti rok minimálně rok před zahájením povinné školní docházky navštěvovaly mateřskou školu a jak jim to ulehčí začátek povinné školní docházky.

3 SOUČASNÁ SITUACE PRIMÁRNÍHO A PŘEDPRIMÁRNÍHO VZDĚLÁNÍ ROMŮ

Motto:

Musíme se učit a vychovávat stejně dobře všechny děti, ať patří k té či oné národnosti. Protože všechny děti jsou NAŠE DĚTI. (Myšlenka Přemysla Pittra, použito in Balvín, 2007)

Osvětlili jsme si základní pojmy ve vzdělávání i historii Romů a v této kapitole se budeme věnovat současné situaci primárního a předprimárního školství romského obyvatelstva, které má mnoho předsudků. Kapitulu ukončíme perspektivami romského vzdělávání.

K podpoře vzdělávání romských obyvatel bylo vytvořeno velké množství projektů na podporu vzdělání znevýhodněných dětí. Ty se snaží upozornit na problémy, se kterými se potýkají nejen romské děti. Snaží se také o jejich integraci mezi majoritní skupinu občanů. Integrace romských občanů je v některých městech jediná šance, jak bezproblémově naučit žít majoritní a romskou část obyvatelstva bezkonfliktně spolu a všem dětem zajistit rovnocennou šanci na vzdělání.

Jednou z nadací, která se o snaží o vyřešení problémů je Nadace Open Society Fund Praha se v současné době snaží upozornit na potřebu přijetí romských dětí nejen školami, ale také rodiči dětí z majoritní skupiny. *Změna postojů by měla nastat i u široké veřejnosti, v níž přetrvává názor, že by romské děti měly být vzdělávány odděleně od ostatních dětí.* (Úřad vlády, 2012). Open society Fund Praha v kampani *v jedné lavici* snaží o to, aby v oblastech Jihomoravského kraje, kde žijí romští občané, byly integrované třídy romských a neromských dětí. V lavici by tak sedělo romské dítě vedle neromského. Naráží ovšem na problém neromských rodičů, kteří s touto kampaní nesouhlasí. Ti u zápisu často nevidí šestileté dítě, ale romské dítě, které bude dělat problémy. Naopak u romských rodičů je tato kampaň vnímána pozitivně. Učitelka Božena Horvátová říká, že *když odmítáte romského prvňáčka, odepisujete 6 leté dítě, které má teprve vše před sebou.* (Romove radio, 2014)

Jedním z dalších projektů, který právě přes nadaci Open Society Fund Praha v Jihomoravském kraji probíhá je *Brána ke vzdělání*. Tímto projektem se snaží reagovat na nízkou úroveň vzdělávání a vysokou míru nedokončeného vzdělání na středních

školách. Velké množství romských dětí, které dokončí základní školní docházku, již nepokračuje dále ve vzdělávání nebo střední školu či učební obor nedokončí. Projekt *Brána ke vzdělání* se snaží o komplexní aktivity, které jsou poskytovány formou terénních sociálních služeb a nízkoprahových zařízení pro děti. Primární cílovou skupinou tohoto projektu jsou žáci základních škol (Iqrs, 2013).

Na závěr této kapitoly bychom ji shrnuli tím, že Romové mohou být úspěšní ve škole, ale je třeba jim pomoci a pozitivně je motivovat. Je také nutné změnit pohled majoritních občanů na Romy.

3.1 Předprimární vzdělání

Předprimárním vzděláním jsou většinou majoritního národa myšleny mateřské školy. Většina Romů však tyto zařízení nenavštěvuje. K podpoře jejich předprimárního vzdělávání byly před 20 lety experimentálně založeny přípravné třídy, které mají cca 15 dětí. Cílem těchto tříd je mimo jiné vyřešit tyto otázky: *Co dělat, pokud dítě po vstupu do první třídy neumí česky? Co dělat, pokud se stane terčem posměchu bílých spolužáků a ve svých šesti letech se s tím neumí vyrovnat? Co dělat, pokud na vyučování nepřichází dostatečně připraven, protože je jich doma v jedné místnosti moc?* (Bednářová, Marešová, 1991, s. 41). Přípravné třídy základních škol pomohou romským dětem předejít mnohým problémům, se kterými by se setkalo, pokud by tuto třídu nenavštěvovalo. Na přípravné třídy navazuje experimentální projekt mikrotříd.

Jedna z takových tříd byla otevřena v Praze v Cimburkově ulici. Učitelka se jmenovala Marcela Suchánková. Byla nápaditá, hodiny byly pestré, žáci byli nadšeni. Nejoblíbenějšími předměty byly český jazyk a matematika. Malý počet dětí v tzv. mikrotřídě zajišťoval individuální přístup ke každému žákovi. Romští žáci jsou od přírody živější, více nespoutáni, pohybově a hudebně nadaní. To může způsobit problémy v tradiční škole. Suchánková tvrdí, že neexistuje rozdíl v nadání mezi romskými a neromskými žáky. Romská mikrotřída se řídí stejnými osnovami jako tradiční třídy (Bednářová, Marešová, 1991, s.4)

Nadace Člověk v tísní společně s osmi dalšími partnerskými organizacemi (IQ Roma servis, o.s., Cheiron T, o.p.s., Diecézní charita Brno – pobočka Jihlava, Tady a teď, o.p.s., Sdružení sociálních asistentů, Diakonie ČCE Vsetín, Salinger, o.s. a Amalthea, o.s),

za podpory Evropského sociálního fondu (prostřednictvím programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost a státního rozpočtu ČR) zorganizovalo projekt *Pojďte do školky*. Cílem tohoto projektu je motivovat romské rodiny, aby posílaly své děti do mateřských škol. Pro dítě je důležité, aby zahájilo svou školní kariéru ještě předtím, než nastoupí na základní školu. Tento projekt také nabízí vzdělávací kurzy pro pedagogy, aby se naučili pracovat se znevýhodněnými dětmi a jejich rodiči (Iqrs, 2013).

Jedním z úspěšných, již realizovaných projektů nadace Open Fund Society Praha je *Denní centrum určené pro děti předškolního věku a jejich rodiče*. Cílem tohoto projektu bylo zvyšování znalostí a kompetencí rodičů v oblasti zdravotní péče, výchovných postupů a orientace v ekonomickém a sociálním systému. Děti do šesti jsou v tomto centru dodnes připravovány na bezproblémový vstup do školy. Na tyto aktivity potom navazují aktivity organizace zaměřené na práci s dětmi – žáky škol (Iqrs, 2013).

Předškolní vzdělávání je velmi důležité a ideální by bylo, kdyby jej navštěvovali všechny děti. Vzhledem k romské kultuře, která je jiná než naše a ve které není zvykem posílat děti do mateřských škol je třeba Romy v tomto vzdělávání neustále podporovat a pozitivně motivovat. Pomůže jim to v začlenění mezi majoritní občany.

3.2 Primární vzdělání

Jak jsme již popisovali výše, mnohé romské děti poprvé setkávají s neromskými spolužáky a s pevným řádem až ve škole. Do té doby žijí v romské komunitě. Z tohoto důvodu je vhodné, aby tyto děti, které nenavštěvovaly mateřskou školu, nejprve absolvovaly přípravný ročník základní školy a teprve potom šly do první třídy. Romské rodiny mají většinou více dětí, jejich matky jsou na rodičovské dovolené nebo nezaměstnané, nemají tedy důvod své děti do mateřské školy posílat. Tyto děti po vstupu do první třídy nejsou zvyklé na dětský kolektiv, ale znají problémy dospělých. Je běžné, že romské děti *nikdy v životě neviděly plastelínu, neumí postavit věž z kostek, ale umí spočítat peníze*. (Dobšíková, 1995, s. 10)

Snad nejznámější romskou čtvrtí v České republice je Chánov, který leží na okraji města Most. Většina, z odhadu 1600 obyvatel, je zde romského původu. Bohužel z původních nových paneláků, které byly zasazeny do přírody, jsou dnes dva zcela vybydlené a u ostatních vážně údržba. Z občanského vybavení zůstal jen kulturní dům/ hospoda. Žije

zde již druhá generace Romů, z nichž třetiny jsou nezaměstnaní (Dobšíková, 1995, s. 10). Sídliště je sice v chátrajícím stavu, ale romským dětem zde zajišťuje vzdělávání místní chánovská škola, která má 33 menších tříd, z nichž každá třída má pouze 10- 15 dětí. Tyto děti mohou navštěvovat také školní družinu a jídelnu. Většina chánovských dětí na této škole absolvuje i přípravnou třídu, i když ta je dobrovolná. Cílem této třídy je snížit handicap žáků při vstupu do první třídy. V této přípravné třídě se během školního roku děti naučí věci, které majoritní děti znají z mateřských škol. Vzhledem k tomu, že některým dětem jeden přípravný rok nestačí, tak se v Chánově uvažuje o zřízení druhého přípravného ročníku pro šestileté děti, což by v mateřských školách byly děti s odkladem školní docházky. Po ukončení chánovské školy odchází většina dětí do Mostu do učebních oborů. Mnohé chánovské děti se tam poprvé ocitnou v kolektivu jiných, než pouze romských dětí. Z tohoto důvodu většina z nich ztroskotá a obor nedokončí. Plány do budoucna jsou takové, že by rádi v Chánově zřídili učební obor, protože Romové se po odchodu z Chánova do Mostu cítí osamoceni a tento přechod nezvládnou (Dobšíková, 1995, s. 10).

Svůj „Chánov“ má i sousední Slovensko. Je jím košické sídliště Luník IX., které vzniklo v letech 1987 – 1989, původně jako sociální experiment. Komunistická strana zde sestěhovala všechny romské občany do několika panelových domů. Původně zde mělo bydlet pouze 2600 občanů, dnes jich zde žije odhadem šest tisíc. K dispozici mají pouze 656 bytů (idnes, 2008). Hned vedle v sídlišti Luník XIII. žijí i majoritní obyvatelé a tato situace vyvolává konflikty mezi Romy a neromy. Situace dokonce došla tak daleko, *že Košičané bydlící na sídlišti Západ se v tomto místě báli zaparkovat se svými vozy. Důvodem bylo, že přes tento prostor často přecházely partičky místních Romů mezi sídlišti Luník VIII. a Luník IX. a také to, že zde údajně docházelo k většímu počtu krádeží, než v jiných lokalitách Košic.* (idnes, 2008). Luník IX., na kterém žijí odhadem 3000 dětí má svoji mateřskou a základní školu. Místní mateřská škola má bohužel kapacitu pouze 80 míst. Základní škola má sice kapacitu 300 žáků, ale v současné době ji navštěvuje však cca 1000 žáků. Abychom nebyli pouze negativní, je nutné zdůraznit pozitivní stránku tohoto sídliště - s místními obyvateli zde pracuje několik desítek komunitních pracovníků. Tito pracovníci poskytují terénní poradenství a snaží se o podporu integrace a aktivního občanství. Toto je podle nich jediná cesta k řešení problémů, které ovlivňují celé město. Známým komunitním střediskem, které na Luníku IX. provozuje svoji činnost, je Saleziani Don Bosca (Lunik9, 2008). Středisko má pro místní děti k dispozici knihovnu a studovnu.

Děti sem mohou přijít, vyhledat informace, které potřebují a v klidu studovat nebo se nechat doučovat. Pro děti, které hledají způsob trávení volného času, je zde výběr z volnočasových aktivit.

Nesoustředíme se pouze na český Chánov a slovenský Luník IX. Vzdělávání Romů je třeba se věnovat i v jiných místech v České republice. Také fakultní základní škola na Havlíčkově náměstí v Praze na Žižkově má své mikrotřídy. Tedy třídy s 10 – 15 žáky, kteří potřebují zvláštní péči. Je to škola s významným podílem romských žáků a sociálně velmi slabých neromských žáků. Tato škola zavedla nejprve pouze první třídu pro tyto žáky, která se osvědčila. Později otevřela i druhou a třetí třídu. Žáci v těchto třídách mají individuální přístup, jsou motivováni a škola je baví. Bohužel po přestupu do dalších ročníků se jejich motivace vytrácí, zvyšuje se záškoláctví. Proto po několika letech otevřela i další ročníky, ve kterých pokračují žáci, kteří nezvládli integraci do běžné třídy. V těchto speciálních třídách jsou romské i neromské děti. Díky této integraci na této škole není závažný problém mezi oběma populacemi (Meinerová, 1995, s. 5).

Poskytneme-li romským rodinám dostatek podpory a povedeme-li je správným směrem, tak i romské děti mohou být vzdělané a přirozeně se tak integrovat mezi majoritní občany.

3.3 Edukace Romů a její perspektivy

Edukace Romů má zcela určitě velké perspektivy. Velmi důležité je začít již u malých dětí, které ještě nechodí do školy. Je třeba také motivovat jejich rodiče, aby své děti posílali do mateřských škol nebo do přípravných ročníků základních škol. Návštěvou těchto zařízení si děti osvojí znalosti, které jim pomohou zvládnout start do povinné školní docházky. Neméně důležitá je i motivace rodinných příslušníků, protože romské děti vychovává “familia”, což je rodinné společenství tří a více generací. Romským dětem chybí stabilnější, přiměřené prostředí v užším rodinném kruhu, které by mu poskytlo identifikaci s řadou rolí ve společnosti.

Nyní se zmíníme o pilotním projektu *Jak se dělá škola*, který se snaží o max. začlenění žáků do výuky (Červeňáková, 2005, s. 13-17). Toto začlenění má tři úrovně: samotná přítomnost žáka ve škole, aktivní účast všech žáků při výuce a dosažení maximálních výsledků. Snaží se přimět rodiče, aby brali školu za svou. Aby tam děti posílali rádi a pokud možno s přesvědčením, že činí to nejlepší, co pro ně mohou udělat. Sblížit romské

rodiče se školou je mimořádně důležité a zároveň mimořádně složité. Jedním z projektů této knihy je studie, která byla provedena na jedné menší moravské škole. Škola byla původně rozdělena do dvou budov. V první budově byla 1. a 2. třída, ve druhé 3-5. třída. V každé třídě byly 2 - 3 romské děti. Větší počet romských žáků ve třídě učitelé odmítali. Třídy byly uspořádány pro frontální výuku. Na škole působila jedna romská asistentka a byla zde i přípravná třída. Impulzem ke změně stylu výuky bylo uvědomování si nutnosti změn, které vycházely z potřeb žáků a nových zkušeností a poznatků učitelů. Prvním takovým krokem byl vznik přípravné třídy do pro děti 4-7 let. Prvním cílem studie bylo zlepšení vztahu mezi učiteli a rodiči, zajistit častější a příjemnější setkání než pouze na třídních schůzkách. Začali pořádat besídky, výlety, atd. Dále škola zaměstnala tři romské asistentky a jednoho romského učitele. Začali hledat nové metody učení a zapojili se do projektu *Škola pro všechny a Začít spolu*. Snažili se minimalizovat odchod žáku do zvláštních škol, proto zavedli různé integrující programy a u některých programů zavedly slovní hodnocení místo známek. Tím umožnili některým žákům, aby nepropadli. Dále bylo dětem umožněno doučování a psaní domácích úkolů ve škole. Výsledky této studie byly více než uspokojivé. Podařilo se získat výjimku na zřízení přípravné třídy pro děti mladší šesti let. Děti z těchto tříd jsou lépe vybaveni pro výuku, orientují se ve škole, jsou sebejistí. Romské asistentky kromě běžných úkolů pomáhají s přípravou svačin pro děti. Ve škole panuje dobrá atmosféra, děti do ní chodí rády. Mizí bariéry mezi romskými a českými dětmi. Podařilo se prosadit moderní vyučovací metody, např. skupinové nebo projektové vyučování. Ve třídách jsou počítače, třídy působí pozitivně a barevně. Přes rostoucí zájem o školu se bohužel nepovedlo přivést do školy romské rodiče. Nechodí na třídní schůzky, nepřevzali zodpovědnost za vzdělání svých dětí. V budoucnu škola plánuje zlepšení spolupráce s rodiči. Zapojit se do dalšího projektu, který by navazoval na projekt *Škola pro všechny*. (Červeňáková, 2005, s. 19-24). *V českých školách je antisemitismus vysvětlován a tvoří součást učebních osnov v několika předmětech, zejména v historii, literatuře a občanské výchově.*³ (Balvín, 2013, s. 232)

³ *In Czech schools, anti-Semitism is being explained and form part of the curriculum in several subjects, mainly in history, literature, and civic education.*

Jaroslav Balvín, autor knihy *Metody výuky romského žáka* popisuje alternativní metody nové výchovy a zaměřuje se na rozbor pedagogických, filozofických a etických aspektů jedné z alternativních metod – etických situačních her. Jedná se o záměrné navazování pedagogických situací učitelem, vedení žáka k jejich řešení. Analogu je to reálný životní proces. Prostřednictvím hry, komunikativními metodami, používáním tvořivé dramatiky i etickými situačními hrami se žák může kultivovat jako situační osobnost. Sociální frustrace Romů ve školním systému má své kořeny v minulém systému. Žáci byli dlouhodobě ponecháváni v situaci školního neúspěchu, která byla považována za asociální společenský element. Autor používá metody abstrakce. Zaměřuje se na mravní rozměr, mravní vztahy a hodnoty, které člověk musí zvažovat při rozhodování a volbě (Balvín, 2007, s. 76). Další používanou metodou je metoda komparace. Je to srovnávání různých koncepcí výchovy a v alternativní pedagogice. Je to důležitá metoda v přímé aplikaci etických situačních her v praxi. Žák je v modelových situacích začleňován do procesu rozhodování volby různých hodnot a musí srovnávat, aby pochopil situaci lidí v různých historických dobách, v různých kulturních systémech a to vše dokázal aplikovat do své vlastní kultury. Další metodou jsou metody heuristické, jako je sběr, shromažďování, klasifikace a typologie situací. Tyto metody mohou být využity v práci žáků jako modelové situace. Dle Balvína jsou etické situační hry považovány za alternativní metodu zaměřené zejména na mravní výchovu žáka a rozvoj etiky výchovné práce. Je to nová metoda, která se postupně prosazuje v našich školách. Na začátku 90. let tuto metodu rozvíjeli Z. Petržela, T. Houška, nezávislá mezioborová skupina (NEMES). Při analýzách neúspěšnosti romských žáků se často používá pojem bariéra, která je postavena mezi žáka a oblast vzdělání (Balvín, 2007, s. 77).

Edukace Romů má jistě velké perspektivy a budou-li se obě strany snažit (Romové i neromové), tak z romských dětí vyrostou spokojení, vzdělaní spoluobčané.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

V teoretické části jsme se zaměřili na edukaci Romů z hlediska literatury. Porovnává se zde literatura českých, romských a zahraničních autorů.

Významnou složku v této části tvoří knihy od J. Balvína, B. Krause, Z. Bakošové a dalších. Pro porovnání se uvádí romská poezie Khamori lulud'i – Slunečnice od V. Oláha a povídka *Jak jsem chodila do školy* od T. Fabiánové.

V praktické části jsme zvolili téma: Jaké podmínky a podporu mají romské děti ve svých rodinách pro vzdělání v porovnání s neromskými spoluobčany.

Průzkum byl proveden anonymně, pomocí dotazníků, které měly papírovou i elektronickou formu na internetu. Výsledky průzkumu vychází z dotazníků, které se vrátily zpět. Ptali jsme se respondentů (kteří již mají své vlastní děti) jak důležité je pro ně vzdělání, dále potom jaké vzdělání oni sami dosáhli. Zda jsou se svým vzděláním spokojeni nebo by si přáli ve studiu pokračovat.

Dále jsme se ptali, jaké vzdělání by si přáli pro své děti. A jaké možnosti ke studiu má jejich dítě doma, zda má vlastní pokoj. Pokud ne, tak kolik osob žije v domácnosti a zda má dítě k dispozici vlastní psací stůl.

Pro porovnání obou cílových skupin jsme zvolili kvantitativní výzkum. Pro jeho vyhodnocení byla vybrána komparativní metoda. Tato metoda dává nejprůhlednější snadno srozumitelné výsledky. Přesnost výsledků je ověřena koeficientem χ^2 .

Analýza dotazníkového šetření se poté stala podkladem pro potvrzení či vyvrácení hypotéz.

4.1 Úvod do dotazníkového šetření

Prvním úkolem bylo formulovat výzkumný problém. Zaměřili jsme ho tak, aby výzkum vedl k hlubšímu pochopení vztahu osob různých národností ke vzdělání. Vzhledem k tématu bakalářské práce jsme zkoumali osoby, které se hlásili k romské a české nebo jiné národnosti. Vzhledem k tomu, že při sčítání lidu dostali všichni možnost přihlásit se ke své národnosti, ale ne všichni Romové toho využili a přihlásili se národnosti české, je třeba počítat s menší odchylkou, která ovšem nejde přesněji určit. Z navrácených dotazníků je

zřejmé, že k jiné než romské a české národnosti se nepřihlásil žádný respondent. Na jiné národnosti tudíž při vyhodnocování nebude brán zřetel.

Na základě metodologie výzkumu jsme problém přesně definovali základní otázkou:

- Jaké podmínky a podporu mají romské děti ve svých rodinách pro vzdělání v porovnání s neromskými spoluobčany.

Při postupném řešení dotazníku jsme si uvědomili další podotázky, které jsme se snažili zapracovat do dotazníku:

- Jakého vzdělání respondenti dosáhli a jaký je jejich pohled na vzdělání, zda je pro ně důležité či nikoliv.
- Jaké podmínky mají děti respondentů doma ke vzdělání? Zda mají k dispozici vlastní pokoj, či se o něj dělí se sourozencem nebo jiným rodinným příslušníkem.
- Pokud dítě nemá k dispozici vlastní pokoj, zda má alespoň vlastní psací stůl? Důležitá je i otázka kolik osob žije v domácnosti, zda má dítě pro sebe dostatek prostoru.
- Jaké vzdělání si rodiče přejí pro své děti a zda jsou ochotni dítě ve vzdělání finančně podpořit.

Dle přesně definovaného problému a podotázek jsme vypracovali 3 věcné hypotézy, které mapují podmínky ke vzdělání dětí v romských a neromských rodinách.

1H: V romských domácnostech žije více osob než v neromských domácnostech.

2H: Občané české národnosti studují při zaměstnání častěji než občané romské národnosti.

3H: Neromské děti mají k dispozici vlastní psací stůl častěji, než romské děti.

Hypotézy jsme se následně snažili ověřit výzkumem, který byl proveden formou dotazníků s výběrem uzavřených odpovědí (multiply choice test). Tato forma výzkumu umožňuje kvalitní kvantifikaci dat. Výhodou tohoto výzkumu je možnost kvantitativního

statistického zpracování formou tabulek, stejně jako další matematické prostředky analýzy dat.

4.2 Realizace dotazníkového šetření

Jak jsme již uvedli výše, výzkum byl proveden formou dotazníkového šetření. Abychom zajistili nezávislost výzkumu, byla část dotazníku rozdána v tištěné formě a druhá část totožného dotazníku byla vytvořena na internetu.

Dotazníky byly vytvořeny v internetové i v tištěné verzi z toho důvodu, že ne všichni Romové mají přístup k internetu. U neromských občanů jsme předpokládali, že mají připojení k internetu. Oslovili jsme romské iniciativy a sdružení pracující s Romy, zda by nám pomohli s vyhledáním a kontaktováním respondentů.

Bylo velmi obtížné dostat se mezi méně vzdělané Romy. Z tohoto důvodu bylo vytištěno několik desítek dotazníků a Romové v produktivním věku, kteří mají vlastní děti, byli požádáni o jejich vyplnění.

V internetovém dotazníku jsem žádala o vyplnění pomocí e-mailů nebo sociálních sítí. Nicméně i někteří romští občané vyplnili internetové dotazníky. Z návratnosti tištěných dotazníků vyplývá, že u romských občanů byla menší návratnost. Rozdáno bylo 50 dotazníků, navraceno pouze 31. U internetového dotazníku nelze jejich návratnost posoudit.

Data z dotazníku byla následně zpracována následujícím způsobem:

- Vrácené dotazníky byly sečteny, rozděleny do dvou skupin, údaje zapsány do tabulky.
- Následně byly porovnány komparativní metodou.
- Abychom vyloučili náhodu při porovnávání dotazníků, byly vybrány tři nejdůležitější otázky a z nich byly vytvořeny tři hypotézy.

Tyto hypotézy byly následně potvrzeny nebo vyvráceny pomocí testu nezávislosti χ^2 (chí-kvadrát) pro čtyřpolní tabulku.

4.3 Analýza dotazníkového šetření

Z důvodu snadné přehlednosti jsme nejprve zvolili základní formu komparativní metody:

$$\Delta n_k = n_{ck} - n_{rk} \text{ kde:}$$

n_{ck} je četnost statistické položky v oboru přirozených čísel pro k v rozsahu od 1 do n , kde n je vyjadřuje rozsah statistického šetření pro občany české národnosti. Hodnota n je vyjádřena v tabulce 1.

n_{rk} je četnost statistické položky v oboru přirozených čísel pro k v rozsahu od 1 do n , kde n je vyjadřuje rozsah statistického šetření pro občany české národnosti. Hodnota n je vyjádřena v tabulce 2.

Δn_k je četnost statistické položky v oboru celých čísel pro k v rozsahu od $-n$ do n , kde n je vyjadřuje rozsah statistického šetření pro občany české obou národností. Hodnota n je vyjádřena v tabulce 3.

Tabulka 1 – Výsledky dotazování, občanů, kteří se přihlásili k české národnosti

1	27	35					
2	8	18	19	10	7	0	
3	62	0					
4	20	35	4	1	1	0	1
5	0	2	22	9	25	4	
6	26	24	12				
7	0	0	10	10	35	7	
8	45	10	7				
9	0	0	5	5	52	0	
10	40	15	0	7			
11	20	38	4				
11	55	5	2				

Tabulka 2 – Výsledky dotazování, občanů, kteří se přihlásili k romské národnosti

1	30	12					
2	10	15	10	7	0	0	
3		42					
4	0	2	3	6	15	15	1
5	23	11	1	0	2	5	
6	8	4	30				
7	1	0	0	0	30	11	
8	10	12	20				
9	4	1	27	1	2	7	
10	14	20	4	4			
11	2	36	4				
12	10	28	4				

Tabulka 3 – Porovnání výsledků dotazování na podmínky a podporu romských dětí ve svých rodinách pro vzdělání v porovnání s neromskými spoluobčany

1	-3	23	0	0	0	0	
2	-2	3	9	3	7	0	
3	62	-42	0	0	0	0	
4	20	33	1	-5	-14	-15	0
5	-23	-9	21	9	23	-1	
6	18	20	-18	0	0	0	
7	-1	0	10	10	5	-4	
8	35	-2	-13	0	0	0	
9	-4	-1	-22	4	50	-7	
10	26	-5	-4	3	0	0	
11	18	2	0				
12	45	-23	-2				

Z některých položek v tabulce je zřejmé, že existuje statisticky významný rozdíl v odpovědích. Nicméně abychom vyloučili náhodu, tak jsme ze třech nejdůležitějších otázek vytvořili hypotézy a ty ověřili testovým kritériem chí-kvadrát. Při zpracování hypotéz bylo přihlédnuto k ostatním otázkám v dotazníku. Vzhledem k tomu, že dotazníky vyplnilo pouze 104 respondentů, tak u prvních dvou hypotéz byly jednotlivé odpovědi sloučeny a rozděleny pouze do dvou odpovědí.

První věcnou hypotézu H_1 jsme převedli na statistickou hypotézu (alternativní), kterou jsme následně ověřovali oproti nulové hypotéze.

H_A : Průměrný počet obyvatel v romských domácnostech je větší než v neromských domácnostech.

H_0 : Průměrný počet obyvatel v romských domácnostech je stejný jako v neromských domácnostech.

Tabulka 4 – Počet členů v jednotlivých domácnostech u romských respondentů

Počet rodin	Počet členů v domácnosti
0	méně než 3 členové v domácnosti
2	3-4 členové v domácnosti
3	5-6 členů v domácnosti
6	7-8 členů v domácnosti
15	9-10 členů v domácnosti
15	více než 10 členů v domácnosti
1	nechci odpovídat

Tabulka 5 – Počet členů v jednotlivých domácnostech u českých respondentů

Počet rodin	Počet členů v domácnosti
20	méně než 3 členové v domácnosti
35	3-4 členové v domácnosti
4	5-6 členů v domácnosti
1	7-8 členů v domácnosti
1	9-10 v členů domácnosti
0	více než 10 členů v domácnosti
1	nechci odpovídat

Jednotlivé odpovědi na tuto otázku byly sloučeny a rozděleny do dvou odpovědí, a to na rodiny, v jejichž domácnostech žije do 6 členů domácnosti a na rodiny v jejichž domácnostech žije více než 6 členů. Nebyly brány v úvahu odpovědi, kde respondenti odmítli odpovídat.

Tabulka 6 – Čtyřpolní tabulka pro test nezávislosti χ^2 pro 1H.

	1	2	Σ
NR	59	3	62
R	5	36	41
Σ	61	39	103

R – Romové, NR - neromové

1 – rodiny, v jejichž domácnostech žije do šesti členů.

2 – rodiny, v jejichž domácnostech žije více než šest členů.

$$\chi^2 = n \cdot \frac{(ad - bc)^2}{(a+b) \cdot (a+c) \cdot (b+d) \cdot (c+d)} \quad f = (r-1) \cdot (s-1) = 1$$

$$\chi^2 = 103 \cdot \frac{(59 \cdot 36 - 3 \cdot 5)^2}{(59+3) \cdot (59+5) \cdot (3+36) \cdot (5+36)} = 7,220 \quad \chi_{0,05}^2(1) = 3,841$$

Odmítáme nulovou hypotézu na hladině významnosti 0,05. Přijímáme hypotézu alternativní, která zní: *V romských domácnostech žije větší počet osob než v neromských domácnostech.*

Druhou věcnou hypotézu 2H jsme stejně jako v předchozím případě převedli na statistickou hypotézu (alternativní), kterou jsme následně ověřovali oproti nulové hypotéze.

$2H_A$: *Občané české národnosti studují při zaměstnání častěji než občané romské národnosti.*

$2H_0$: *Občané české národnosti studují při zaměstnání stejně často jako občané romské národnosti.*

Tabulka č.7 – Romové, kteří studovali/nestudovali při zaměstnání

Počet Romů	Jakou školu studovali/nestudovali
1	studoval školu k získání výučního listu
0	studoval školu k získání maturity
0	studoval Vysokou školu
0	studoval jinou školu
30	při zaměstnání žádnou školu nestudoval
11	nechci odpovídat

Tabulka č.8 - Neromové, kteří studovali/nestudovali při zaměstnání

Počet neromů	Jakou školu studovali/nestudovali
0	studoval školu k získání výučního listu
0	studoval školu k získání maturity
10	studoval Vysokou školu
10	studovalo jinou školu
35	při zaměstnání žádnou školu nestudoval
7	nechci odpovídat

Jednotlivé odpovědi na tuto otázku byly sloučeny a rozděleny do dvou odpovědí, a to na občany, kteří studovali při zaměstnání a občany, kteří nikdy při zaměstnání nestudovali.

Tabulka 9 – Čtyřpolní tabulka pro test nezávislosti χ^2 pro 2H.

S	N	Σ	
NR	20	35	55
R	1	30	31
Σ	21	65	86

R – Romové, NR - neromové

N - Občané, kteří v dospělosti nestudovali žádnou školu při zaměstnání.

S - Občané, kteří v dospělosti studovali nějakou školu při zaměstnání.

$$\chi^2 = n \cdot \frac{(ad - bc)^2}{(a+b) \cdot (a+c) \cdot (b+d) \cdot (c+d)} \quad f = (r-1) \cdot (s-1) = 1$$

$$\chi^2 = 86 \cdot \frac{(20 \cdot 30 - 35 \cdot 1)^2}{(20+35) \cdot (20+1) \cdot (35+30) \cdot (1+30)} = 11,796$$

$$\chi_{0,05}^2(1) = 3,841$$

Odmítáme nulovou hypotézu na hladině významnosti 0,05. Přijímáme hypotézu alternativní, která zní: *Občané české národnosti studují při zaměstnání častěji než občané romské národnosti.* Výsledek výpočtu nám potvrzuje i porovnání komparativní metodou. Z dotazníků je také zřejmé, že neromští občané dosahují vyššího vzdělání než Romové. Obě dvě skupiny jsou se svým vzděláním spokojeny a obě skupiny chtějí úplně nebo částečně podporovat své děti ve vzdělání.

Třetí věcnou hypotézu $3H$ jsme také převedli na statistickou hypotézu (alternativní) a následně ověřovali oproti nulové hypotéze.

$3H_A$: *Počet romských dětí, které mají doma k dispozici vlastní psací stůl je menší jako počet neromských dětí, které mají doma k dispozici vlastní psací stůl.*

$3H_0$: *Počet romských dětí, které mají doma k dispozici vlastní psací stůl je stejný jako počet neromských dětí, které mají doma k dispozici vlastní psací stůl.*

Nebylo třeba slučovat odpovědi vzhledem k tomu, že v dotazníku měli respondenti na výběr pouze z 3 možností, které byly ano, ne a nechci odpovídat. Odpovědi respondentů, kteří odmítli odpovídat, nebyly brány v úvahu.

Tabulka 10 – Čtyřpolní tabulka pro test nezávislosti χ^2 pro 3H.

	Ano	Ne	Σ
NR	55	5	60
R	10	28	38
Σ	65	33	98

R – Romové

NR - neromové

$$\chi^2 = n \cdot \frac{(ad - bc)^2}{(a+b) \cdot (a+c) \cdot (b+d) \cdot (c+d)} \quad f = (r-1) \cdot (s-1) = 1$$

$$\chi^2 = 98 \cdot \frac{(55 \cdot 28 - 5 \cdot 10)^2}{(55+5) \cdot (55+10) \cdot (5+28) \cdot (10+28)} = 44,487 \quad \chi_{0,05}^2(1) = 3,841$$

Odmítáme nulovou hypotézu na hladině významnosti 0,05. Přijímáme hypotézu alternativní, která zní: *Neromské děti mají k dispozici vlastní psací stůl častěji než romské děti.* Tuto hypotézu potvrzuje i porovnání dotazníků komparativní metodou, kdy jsme dospěli ke stejnému výsledku. Stejně tak hypotézu potvrzuje i otázka, kterou se v dotazníku ptáme na to, za má dítě vlastní pokoj. Z komparativní metody lze vyčíst, že neromské děti mají vlastní pokoj častěji než romské děti.

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsou shrnuty poznatky o vzdělávání romských občanů. Je nutno podotknout, že romští občané pomalu mění svůj vztah ke vzdělávání a na mnohých škol již fungují sociální pracovníci, kteří pomáhají romské děti integrovat. Je velmi důležité, aby tento trend pokračoval i v budoucnosti.

Přínosem této práce je statistické upřesnění situace ve vzdělávání Romů v roce 2014. Tato data jsou matematicky kvantifikována a lze je komparativně porovnat s výsledky podobných prací prováděných v minulosti a v budoucnosti. Jsou tedy plně adekvátní pro dlouhodobou komparativní analýzu pozitivního nebo negativního trendu v této oblasti.

Výzkum v praktické části bakalářské práce prokázal, že přes zlepšení situace ve vzdělávání Romů, mají romské děti stále horší podmínky ke vzdělávání v poměru s českými dětmi. Zde se jeví jedna ze základních příčin nedostatečného zájmu Romů o vzdělání. Tento všeobecně známý fakt je opakovaně řešen i v odborné literatuře uvedené v seznamu na konci této práce.

Je tedy nutné, aby byly neustále vyvíjeny další projekty k podpoře vzdělávání romských dětí a ke kvalitnímu využití jejich volného času.

Vhodná je integrace romských dětí ve školách mezi majoritní žáky, a to nejen mezi české. V tomto případě, jak je uváděno v literatuře i na internetu (Romove radio, 2014), bude nutné nejprve překonat bariéru mezi majoritními a romskými občany.

Majoritní občané v mnohých případech nechtějí, aby jejich děti studovaly společně s romskými dětmi, a vyvíjejí v tomto směru značnou aktivitu jako přehlašování dětí do škol na druhém konci města a podobně. Lze předpokládat, že tak bude i v budoucnu.

Výzkum ukázal, že většina romských rodičů si pro své dítě přeje vyšší vzdělání, než jakého oni sami dosáhli. Tento závěr však mohl být ovlivněn horší návratností dotazníků u romských občanů. Tato odchylka však nemohla výrazně ovlivnit vyhodnocení hypotéz ani konečný závěr.

Výsledky této práce jsou v naprostém souladu s odbornou literaturou z minulých let a nelze předpokládat, že se v blízké budoucnosti výrazně změní.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAKOŠOVÁ, Zlatica. 1994. *Sociální pedagogika - vybrané problémy*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-0817-X.
- BALVÍN, Jaroslav. 2007. *Metody výuky romských žáků*. Praha: Radix. ISBN 978-80-860-31-73-6.
- BALVÍN, Jaroslav. 2004. *Výchova a vzdělání romských žáků jako pedagogický systém*. Praha: Radix. ISBN 80-96031-48-9.
- BALVÍN, J., M.E.KOWALCZYK a L.KWADRANS. 2011. *Situation of the Roma Minority in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia*. vol.2. Wroclav: Foundation of Social Integration Prom. ISBN 978-83-62969-2.
- BARTOŇOVÁ, Miroslava. 2009. *Strategie ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním se zřetelem na romské etnikum v počátečním vzdělávání*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-802-1051-034.
- ČERVEŇÁKOVÁ, Eva. 2005. *Jak se dělá "Škola pro všechny"*. Kladno: AISIS. ISBN 80-239-4667-6.
- FABIÁNOVÁ, Tera. 1992. *Jak jsem chodila do školy*. České Budějovice: ÚDO. ISBN 80-901184-0-2.
- FRASER, Angus M. 1998. *Cikáni*. Praha: Lidové noviny, ISBN 80-710-6212-X.
- KOVAŘÍKOVÁ, Marie a kol. 1998. *Pedagogicko-psychologická problematika romských žáků ve vztahu k jejich školní úspěšnosti*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně. ISBN 80-744-225-5.
- KRAUS, Blahoslav. 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-807-3673-833.
- KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. 2001. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido - edice pedagogické literatury. ISBN 80-731-5004-2.
- KWADRANS, Lukasz. 2011. *Education of the Roma in the Czech Republic, Poland and Slovakia – gap confrontation between expectations and reality – comparative research*. Wroclaw: DTP Service s.c. ISBN 978-83-62969-05-0.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. 2006. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.

NEČAS, Ctibor. 1994. *Českoslovenští Romové v letech (1938 -1945)*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-0945-4.

OLÁH, Vlado. 2002. *Khamori lulud'i: Slunečnice: romská poezie*. Praha: Radix. ISBN 80-860-3142-X.

WROCZYNSKI, Ryszard. 1968. *Sociálna pedagogika*. Bratislava: SPN

Články z časopisů:

BEDNÁROVÁ, Judita a Markéta MAREŠOVÁ, 1991. Amari učitelka Hin lachi. *Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy*. Praha: GNOSIS, 1991, č. 3., s. 4.

DOBŠÍKOVÁ, Eva, 1995. Hnutí R aneb pověstný Chánov. *Učitelské listy*. Praha: Agentura STROM, roč. 2, č. 10.

MEINEROVÁ, Irena a Marcela KOSÍKOVÁ, 1995. Model nejen romský. *Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy*. Praha: GNOSIS, roč. 98, č. 28., s. 5.

BALVÍN, Jaroslav, 2013. *Studia Edukacyjne*. Poznaň: Wydawnictwo Naukowe UAM. ISBN 978-83-232-2610-9.

Elektronické dokumenty:

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY, 2006. VLÁDA: *Vláda České republiky* [online]. VLÁDA, © 2006 [6.4.2006]. Dostupné z:

<http://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/romska-narodnostni-mensina-16149/>

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ, 2004. VÚP: Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. www.vupraha.cz [online]. © 2004 [cit. 2013-11-02].

Dostupné z http://www.vupraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf

PALATA, Luboš. Košice mají svoji Zed' nářků. Odděluje Romy z Luníku IX. www.zpravy.idnes.cz [online]. © 2013. [cit. 2013-11-08]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/romove-slovensko-zed-05w-/zahranicni.aspx?c=A130711_155116_zahranicni_pul

FABIÁNOVÁ, Tera. Jak jsem chodila do školy. www.romove.radio.cz [online]. © 2011. [cit. 2013-1ř-0í]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/19359>

PROKOP, Dan. Kořice zbourají vybydlené paneláky na romském sídlišti Luník. [online]. © 2008 [cit. 2013-11-08]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/kosice-zbouraji-vybydlene-panelaky-na-romskem-sidlisti-lunik-p6p-/zahranicni.aspx?c=A080805_163403_zahranicni_dp

ŠUSTOVÁ, J., Z. KOPULETÁ, G. GRMOLCOVÁ a T. BYSTRÝ. V září uplyne šest let od tragické smrti Mileny Hübschmannové. www.romove.radio.cz [online]. © 2011 [cit. 2014-02-21]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/24129#2>

BEŠENYEI, Petr. Poslanie tímu. www.lunik9.sk [online]. © 2008. [cit. 2013-12-08]. Dostupné z: <http://www.lunik9.sk/nase-poslanie>

IQ ROMA SERVIS o.s., Romské děti: Nechte nás s Vašimi dětmi sedět v jedné lavici! [online]. © 2014. [cit. 2014-1-20]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/26319>

IQ ROMA SERVIS o.s., Brána ke vzdělání [online]. © 2013. [cit. 2014-1-20]. Dostupné z: <http://www.iqrs.cz/cs/projekty/brana-ke-vzdelani>

IQ ROMA SERVIS o.s., Pojd'te do školky! [online]. © 2013. [cit. 2014-2-20]. Dostupné z: <http://www.iqrs.cz/cs/projekty/pojdte-do-skolky>

IQ ROMA SERVIS o.s., Projekt denního centra určeného pro děti předškolního věku a jejich rodiče [online]. © 2013. [cit. 2014-2-20]. Dostupné z: <http://www.iqrs.cz/cs/projekty/projekt-denniho-centra-urcneho-pro-deti-predskolniho-veku-a-jejich-rodice>

SALEZIÁNI DON BOSCA, KOŠICE LUNÍK IX. [online]. © 2008 [cit. 2014-04-02].
Dostupné z: <http://www.lunik9.sk/stredisko>

Zákony:

ČESKO. Školský zákon č. 561, ze dne 1.ledna 2005 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2005, částka 103, strana 4840. Dostupný také z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon>

ČESKO. Zákon č. 273 ze dne 10. července 2001 o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů (zákon o právech příslušníků národnostních menšin). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 104, s.6461. Dostupný také z: <http://www.migraceonline.cz/cz/e-knihovna/zakon-o-pravech-prislusniku-narodnostnich-mensin>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR	Česká republika
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MU Brno	Masarykova univerzita v Brně
NEMES	Nezávislá mezioborová skupina
UK	Univerzita Karlova Praha
UP Olomouc	Univerzita Palackého v Olomouci
O.p.s.	Obecně prospěšná společnost
O.s.	Občanské sdružení
OSN	Organizace spojených národů
RVP	Rámcový vzdělávací program

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 – Výsledky dotazování, občanů, kteří se přihlásili k české národnosti, s. 34

Tabulka 2 – Výsledky dotazování, občanů, kteří se přihlásili k romské národnosti, s. 35

Tabulka 3 – Porovnání výsledků dotazování na podmínky a podporu romských dětí ve svých rodinách pro vzdělání v porovnání s neromskými spoluobčany, s. 35

Tabulka 4 – Počet členů v jednotlivých domácnostech u romských respondentů, s. 36

Tabulka 5 – Počet členů v jednotlivých domácnostech u českých respondentů, s. 36

Tabulka 6 – Čtyřpolní tabulka pro test nezávislosti χ pro 1H, s. 37

Tabulka č.7 – Romové, kteří studovali/nestudovali při zaměstnání, s. 38

Tabulka č.8 - Neromové, kteří studovali/nestudovali při zaměstnání, s. 38

Tabulka 9 – Čtyřpolní tabulka pro test nezávislosti χ^2 pro 2H, s. 38

Tabulka 10 – Čtyřpolní tabulka pro test nezávislosti χ^2 pro 3H, s. 38

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Rešerše literatury

Příloha P II: Slovník základních pojmů

Příloha P III: Dotazník v oblasti edukace

PŘÍLOHA P I: REŠERŠE LITERATURY

BAKOŠOVÁ, Zlatica. 1994. *Sociálna pedagogika - vybrané problémy*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-0817-X.

V těchto skriptech vychází autorka ze své knihy *Sociálna pedagogika*. Zaměřuje se na tyto kapitoly: tendence rozvoje sociální pedagogiky, koncepce výchovy, rodinné prostředí, výchova a sociální pomoc, prostředí náhradní rodinné výchovy, školní prostředí a výchova, sociální a pedagogická komunikace, metody a techniky zkoumání otázek sociální pedagogiky.

BALVÍN, Jaroslav. 2007. *Metody výuky romských žáků*. Praha: Radix. ISBN 978-80-860-31-73-6.

Začátek 90. let byl velkým problémem pro učitele romských dětí. Neměli výukový materiál, o který by se mohli opřít. Teprve postupně byly vytvářeny publikace, které nezkresleným způsobem (typickým pro minulý režim) zachycovaly fakta o romské komunitě, jejich kultuře, zvláštnotech romské rodiny, jejich handicapech. Tento trend zpočátku zajišťovali nadace a různá občanská sdružení. Po roce 1997, kdy na základě usnesení vlády České republiky dostalo MŠMT za úkol systematicky zajistit růst informací o romské komunitě a zajistit zkvalitnění a rozšíření způsobu vzdělání se zaměřením na romského žáka pro studenty v pregraduální přípravě a učitele v postgraduálním studiu. V devadesátých letech byly jen dvě specialistky, které se zabývaly studiem romské kultury od padesátých let – Milena Hübschmannová, specialistka v oboru romského jazyka a Eva Davidová, etnografka se zaměřením na romskou komunitu. V oblasti pedagogiky to byl dále Miroslav Dědič, zakladatel první romské internátní školy v Květušíně a Rom Bartoloměj Daniel, který byl jedním ze zakladatelů muzea romské kultury v Brně. Milena Hübschmannová založila na Karlově univerzitě katedru romistiky. Zde se vyučoval i romský jazyk. Učitelé se museli naučit novou metodiku, kterou z předchozího asimilačního trendu školy neznali. V kapitole metody v některých výukových předmětech popisuje autor některé konkrétní metody. V literární výchově se učitelé začali seznamovat s pracemi romských spisovatelů. Do té doby nebývalo zvykem, aby učitelé znali romská díla. Stalo se to však nutností ve třídách, kde převažovali romští žáci. Prostřednictvím těchto děl jim mohli předávat hodnoty, které jsou obsaženy i v dílech jiných národů.

Např. básnická sbírka Slunečnice od romského autora je od počátku hodnocena velmi kladně romskou i českou veřejností. Za svoji křesťanskou hodnotu se jí dostalo uznání od J. Pavla II. V rozboru básnické sbírky sleduje učitel aspekt multikulturní výchovy – ve sbírce Slunečnice je osloven především romský žák. Autor tímto vytváří souznění mezi odlišnými kulturami.

BALVÍN, Jaroslav. 2004. *Výchova a vzdělání romských žáků jako pedagogický systém*. Praha: Radix. ISBN 80-96031-48-9.

Základem sledování výchovy a vzdělávání romského žáka jako pedagogického systému bylo sledování vztahů mezi pedagogickými cíli, podmínkami a prostředky výchovy a vzdělávání romských žáků. Cílem je dosažení takové úrovně edukace romského žáka, která by mu zajistila rovnoprávné místo ve společnosti. K tomu je třeba však vzít v úvahu podmínky etnické, psychologické, sociální, v nichž romská komunita žije a jimiž je po staletí ovlivňována. Přestože tyto podmínky mají významný retardační efekt, je možné je používáním efektivních pedagogických prostředků zpětně ovlivňovat v zájmu zvyšování úrovně vzdělanosti romských žáků a ve svých důsledcích i v zájmu zlepšení integrace romské komunity do celé společnosti. Použití systémového přístupu ve výchově a vzdělávání romských žáků je důležité nejenom pro obecné řízení tohoto procesu, ale i pro učitele a vychovatele romských žáků. Ti by si měli uvědomit na základě poznání pedagogických souvislostí, že jejich práce je vřazena do celkového systému, že má nejenom svá omezení často neutěšenými podmínkami, v nichž romská komunita žije, ale i své perspektivy a smysl, které jsou závislé na vkladu učitelských osobností do hledání prostředků změny v úrovni vzdělanosti romských žáků i celého romského národa. Tento význam učitelské práce je nyní posílen přítomností romských vychovatelů, asistentů a učitelů v české škole, čímž se vlastně uzavírá kruh přeměny romského žáka z objektu výchovy a vzdělání v činný subjekt svého vlastního života. Vytváří se tak nový základ pro další systémový proces, tentokrát však na vyšší úrovni.

BALVÍN, J., M.E.KOWALCZYK a L.KWADRANS. 2011. *Situation of the Roma Minority in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia*. vol.2. Wrocław: Foundation of Social Integriation Prom. ISBN 978-83-62969-2.

Knihy je rozdělena do dvou částí. První část pojednává o historii a kultuře, druhá část o sociální integraci a sociální práci. První část zahrnuje vědecký výzkum Romů ve střední

Evropě. Zahrnuje také texty, ve kterých analyzuje systém romských hodnot, přesvědčení a jejich materiálního a kulturního dědictví. Druhá část knihy prezentuje sociální, demografické, ekonomické a články ze čtyřech zemí Visegrádské dohody. Autoři analyzují různé sociální situace, které působí na romské rodiny. Zabývají se sociální podporou a pomoci v obtížných životních situacích.

BARTOŇOVÁ, Miroslava. 2009. *Strategie ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním se zřetelem na romské etnikum v počátečním vzdělávání*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-802-1051-034.

Odborná publikace podává komplexní analýzu teoretických i empirických zdrojů týkajících se edukace jedinců se speciálními vzdělávacími potřebami se zaměřením na problematiku multikulturní edukace jedinců, včetně analýzy integrace jednotlivých vzdělávacích subsystémů do současného školského systému. Úžeji se zaměřuje na důležitý mezník v osobnosti dítěte se sociálním znevýhodněním. Jedná se o celé období předškolního věku s akcentem na vstup dítěte do školy.

BEDNÁROVÁ, Judita a Markéta MAREŠOVÁ, 1991. *Amari učitelka Hin lachi. Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy*. Praha: GNOSIS, 1991, č. 3., s. 4.

Před 20 lety byly experimentálně založeny romské mikrotřídy. Třídy měly 15 dětí. Vyučující proces řešil mimo jiné tyto otázky: Co dělat pokud dítě po vstupu do první třídy neumí česky? Co dělat, pokud se stane terčem posměchu bílých spolužáků a ve svých šesti letech se s tím neumí vyrovnat? Co dělat, pokud na vyučování nepřichází dostatečně připraven, protože je jich doma v jedné místnosti moc? Experimentální třída byla otevřena v Praze v Cimburkově ulici. Učitelka se jmenovala Marcela Suchánková. Učitelka byla nápaditá, hodiny byly pestré a žáci byli nadšeni. Nejoblíbenější předměty byly český jazyk a matematika. Mikrotřída zajišťovala individuální přístup ke každému žákovi. Romští žáci jsou od přírody živější, více nespoutaní, pohybově a hudebně nadaní. To může způsobovat problém v tradiční škole. Suchánková tvrdí, že neexistuje rozdíl v nadání mezi Romskými a neromskými žáky. Romská mikrotřída se řídí stejnými osnovami jako tradiční třídy.

ČERVENĚÁKOVÁ, Eva. 2005. *Jak se dělá "Škola pro všechny"*. Kladno: AISIS. ISBN 80-239-4667-6.

Kniha popisuje několik studií. Jedna z nich byla provedena v malé škole na severu Moravy. Škola byla původně rozdělena do dvou budov. V jedné byla 1. a 2. třída, v druhé budově byla 3.-5. třída. V každé třídě byly dvě až tři romské děti. Větší počet romských žáků ve třídě učitelé odmítali. Třídy byly uspořádány pro frontální výuku. Na škole působila jedna romská asistentka. Na této škole byla i přípravná třída. Studoval zde i jeden nedoslýchavý chlapec. Impulzem ke změně bylo uvědomování si nutnosti změn, které vycházeli z potřeb žáků a nových zkušeností a poznatků učitelů. Prvním takovým krokem byl vznik přípravné třídy do pro děti 4-7 let. Prvním cílem studie bylo zlepšení vztahu mezi učiteli a rodiči, zajistit častější a příjemnější setkání než pouze na třídních schůzkách. Začali pořádat besídky a výlety. Dále škola zaměstnala tři romské asistentky a jednoho romského učitele. Začali hledat nové metody učení a zapojili se do projektu *Škola pro všechny* a *Začít spolu*. Snažili se minimalizovat odchod žáku do zvláštních škol, proto zavedli různé integrující programy a u některých programů zavedly slovní hodnocení místo známek. Tím umožnili některým žákům, aby nepropadli. Dále bylo dětem umožněno doučování a psaní domácích úkolů ve škole. Co se povedlo: podařilo se získat výjimku na zřízení přípravné třídy pro děti mladší 6 let. Děti z těchto tříd jsou lépe vybaveni pro výuku, orientují se ve škole, jsou sebejistí. Romské asistentky kromě běžných úkolů pomáhají s přípravou svačín pro děti. Ve škole panuje dobrá atmosféra, děti do ní chodí rády. Mizí bariéry mezi romskými a českými dětmi. Podařilo se prosadit moderní vyučovací metody, např. skupinové nebo projektové vyučování. Ve třídách jsou počítače, třídy působí pozitivně a barevně. Přes rostoucí zájem o školu se bohužel nepovedlo přivést do školy romské rodiče. Nechodí na třídní schůzky, nepřevzali zodpovědnost za vzdělání svých dětí. V budoucnu škola plánuje zlepšení spolupráce s rodiči. Zapojit se do dalšího projektu, který by navazoval na projekt *Škola pro všechny*.

DOBŠÍKOVÁ, Eva, 1995. *Hnutí R aneb pověstný Chánov. Učitelské listy. Praha: Agentura STROM, roč. 2, č. 10.*

Chánov je periferní čtvrť ve městě Most. Žije zde cca 1600 Romů, kteří tu byli přestěhováni při likvidaci starého města Most. Je zde i škola. Z původních nových paneláků, zasazených do přírody jsou dnes dva zcela vybydlené a u ostatních vážně

údržba. Z občanského vybavení zůstal jen kulturní dům – hospoda. Žije zde již druhá generace Romů, dvě třetiny z nich jsou nezaměstnaní. Hnutí R (založeno 1992) je organizace, která sdružuje učitele a přátele Romů a školy. Cílem je spojovat praxi učitelů s teoretickými poznatky pro povznesení výchovy a vzdělání Romů. Jeho duší je Jaroslav Balvín. Ke spolupráci je přihlášeno 46 škol. Chánovská škola má 33 menších tříd. V každé třídě je pouze 10- 15 dětí. Je zde také školní družina a jídelna. Přípravnou třídu absolvuje většina dětí, i když je dobrovolná. Cílem této třídy je snížit handicap při vstupu dětí do první třídy. Během školního roku se dítě naučí věci, které “bílé” dítě zná z domu. Poznává zde modelovací hmoty, barvičky a různé hry, učí se základním hygienickým návykům, poznávat barvy, pojmy jako více, méně. Pokud romské dítě tuto třídu neabsolvuje, tak tento kulturní rozdíl stačí, aby se stalo během první třídy handicapované a neúspěšné. Vzhledem k tomu, že některým dětem jeden přípravný rok nestačí, tak se uvažuje o zřízení druhého přípravného ročníku pro šestileté děti. Po ukončení chánovské školy odchází většina dětí do Mostu do učebních oborů. Bohužel většina z nich ztroskotá a obor nedokončí. Plány do budoucna jsou takové, že by rádi v Chánově zřídili učební obor, protože Romové se po odchodu z Chánova do Mostu cítí osamoceni a tento přechod nezvládnou.

FABIÁNOVÁ, Tera. 1992. *Jak jsem chodila do školy*. České Budějovice: ÚDO. ISBN 80-901184-0-2.

Autobiografie, ve které autorka popisuje, jak chodila do školy. Bohužel ji navštěvovala pouhé dva roky. Nicméně se i po skončení své docházky nadále vzdělávala četbou.

FRASER, Angus M. 1998. *Cikáni*. Praha: Lidové noviny, ISBN 80-710-6212-X.

Autor knihy je jeden z nejvýznamnějších romistů současné doby. Na základě historických pramenů zkoumá zrod cikánského etnika v oblasti Indie, jeho postupnou migraci přes Persii do Evropy, tradiční prvky cikánského života i snahy o asimilaci a integraci v historii a současnosti. Romistka Marta Mikulášová, doplnila dílo stručnými dějinami českých, moravských, slovenských a olašských Romů, kteří obývají naše území.

KRAUS, Blahoslav. 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-807-3673-833.

Komplexní pohled na historii i současnost sociální pedagogiky u nás i v zahraničí. Autor nás seznamuje s jejími metodologickými východisky a charakterizuje ji jako vědní disciplínu i jako frekventovaný studijní obor. Dále se věnuje problematice sociálního prostředí, škole a výchovným institucím z pohledu sociální pedagogiky, sociálně pedagogické komunikaci, aktuálním možnostem oboru při pomoci v nejrůznějších životních situacích, otázkám multikulturního soužití a celé šíři sociálně výchovného působení v terénu.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. 2001. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido - edice pedagogické literatury. ISBN 80-731-5004-2.

Autoři této publikace se snaží o posun v poznání sociálně problematické problematiky. Nastiňují aktuální otázky sociální pedagogiky, včetně metodologické opory v hermeneutice. Sociálně pedagogické dění chápeme jako výchovnou pomoc ke zvládnutí života. Bohužel jedním z největších a základních problémů sociální pedagogiky je to, že každá situace je pouze modelová. Není tedy vždy možné vše aplikovat v praxi. Bylo již vynaloženo mnoho úsilí, aby tento obor byl zařazen do katalogu prací, ale stále ještě tomu tak nebylo učiněno. Sociální pedagogové jsou tedy nejčastěji vychovatelé, ačkoliv to často není nejpřesnější označení. Mají velké množství uplatnění, jejich práce je pestřejší a pracovní úvazky nejsou tak konstantní jako ty školní.

KWADRANS, Lukasz. 2011. *Education of the Roma in the Czech Republic, Poland and Slovakia – gap confrontation between expectations and reality – comparative research*. Wroclaw: DTP Service s.c. ISBN 978-83-62969-05-0.

Publikace představuje srovnávací výzkum současného vzdělávání Romů a budoucí perspektivy třech vybraných zemí ze střední Evropy. Vzhledem ke struktuře pedagogického systému, analýza vzdělávací transformace byla provedena v rámci povinné školní docházky. Výzkum soustřeďuje hlavně na primární a sekundární vzdělávání, ale také se odkazuje na iniciativy nevládních organizací a mateřských škol. Předmět

výzkumu se prolíná s porovnáním pedagogiky, multikulturního vzdělávání a sociologií národnostních menšin a etnických skupin.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. 2006. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.

Knihla přináší poznatky o člověku vycházející z klinické praxe ontogeneze zkušených autorů. Popisuje předmět vývojové psychologie a její metody. Zabývá se vývojem člověka od prenatálního období až po stáří. Největší pozornost věnuje období vývoje v dospělém věku.

MEINEROVÁ, Irena a Marcela KOSÍKOVÁ, 1995. *Model nejen romský. Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy*. Praha: GNOSIS, roč. 98, č. 28., s. 5

Autorky popisují školu s významným podílem romských žáků a sociálně velmi slabých, neromských žáků. Tato škola zavedla nejprve pouze první třídu pro tyto žáky, která se osvědčila. Později otevřela i druhou a třetí třídu. Žáci v těchto třídách mají individuální přístup, jsou motivováni a škola je baví. Bohužel po přestupu do dalších ročníků se jejich motivace vytrácí, zvyšuje se záškoláctví. Proto po několika letech otevřela i další ročníky, ve kterých pokračují žáci, kteří nezvládli integraci do běžné třídy. V těchto speciálních třídách jsou romské i neromské děti. Díky této integraci na této škole není závažný problém mezi oběma populacemi.

NEČAS, Ctibor. 1994. *Českoslovenští Romové v letech (1938 -1945)*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-0945-4.

Autor se v knize zabývá historií Romů. Velmi krátce popisuje jejich dávnou historii, mimo jiné období za Marie Terezie. Následují Romové v československé republice a jejich genocida, protiromská opatření v Protektorátě Čechy a Morava. Knihu ukončuje osudem maďarských a slovenských Romů, kteří žili na území okupovaném Maďarskem.

WROCZYNSKI, Ryszard. 1968. *Sociálna pedagogika*. Bratislava: SPN

Autor knihy je vedoucí katedry sociální pedagogiky na Varšavské univerzitě. Tato kniha je základní prací o sociální pedagogice. Přináší systematický obraz o všech základních

otázkách sociální pedagogiky. Autor se v knize mimo jiné věnuje metodologii, protože metodologické problémy jsou v současné pedagogice klíčovými. Teoretický výklad knihy se opírá o množství empirického materiálu, která získal autor svými výzkumy. Wroczynski se ve své knize Sociální pedagogika zaměřuje na zkoumání přirozeného prostředí výchovy, kterým je rodina a lokální prostředí.

PŘÍLOHA P II: SLOVNÍK ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Alternativní výukové metody – Výukové metody, které se snaží najít cestu k žákovi, motivovat jej, dávat mu sebevědomí. Těchto metod se využívá v romských mikrotřídách nebo v přípravných ročnících.

Amalthea o.s. – podporuje rodiny poskytováním sociálních služeb, odborných a společenských aktivit.

Diakonie Českobratrské církve evangelické – zařízení, které poskytuje sociální a vzdělávací služby po celé České republice.

Diecézní charita Brno – charitativní organizace, která se zabývá pomocí potřebným.

Domové – předchůdci Romů.

Familija – romská rodina, do které se počítají i ženatí synové, jejich manželky, děti a vnukové.

Genocida – zločin proti lidskosti. Úmyslné vyhlazení často populace.

Ghetto – část města, ve které žijí vykázaní občané.

Hnutí R (založeno 1992) - je organizace, která sdružuje učitele a přátele Romů a školy. Cílem je spojovat praxi učitelů s teoretickými poznatky pro výchovu a vzdělání Romů.

Holocaust – ve filologickém smyslu znamená úplné zničení, zkázu nebo zápalnou oběť.

Chánov – romská čtvrť v Mostě.

Chánovská škola – základní škola v Mostě, kterou navštěvují téměř výlučně romské děti.

Chiron T, o.p.s. – komunitní centrum pro děti a mládež.

IQ Roma servis, o.s. – občanské sdružení, které podporuje Romy na jejich cestě ke společenskému uplatnění.

Kulturní svaz občanů romské národnosti - nezisková organizace, kterou založili a provozují Romové.

Luník IX – romská čtvrť v Košicích.

Mateřská škola – zařízení ke vzdělávání, které předchází základní škole.

Mikrotřída – třídy s malým počtem, většinou romských žáků.

Nadace Člověk v tísní – nezisková, nevládní organizace, která usiluje o otevřenou, informovanou a zodpovědnou společnost.

Nadace Open Fund Society Praha – jedna z pěti největších nadací v České republice. Realizuje projekty snažící se o systémové změny na celostátní úrovni. Kromě toho se snaží i o nalezení řešení konkrétních lokálních situací.

Perzekuční zákon – zákon, který v letech 1918 – 1938 omezoval tuláctví.

Pomáhající profese – patří sem sociální pracovníci, zdravotníci, terapeuti, tedy všichni, kdo pracují ve vztahu s lidmi.

Povinné základní školství – povinná devítiletá docházka na základní škole.

Primární školství – povinné základní školství, trvá devět let a je poskytováno dětem ve věku 6-14 let. Povinné docházce může předcházet mateřská škola. U romských dětí, které z většiny mateřskou školu nenavštěvují, je vhodné, aby povinné docházce předcházely min. přípravný ročník.

Přípravný ročník – 0.ročník základních škol. Jejich úkolem je připravit romské žáky na vstup do základní školy.

Rom – označení příslušníka romského národa. Lze používat i označení Cikáni. Ale to v současné době je vnímáno jako hanlivé.

Romská identita – je chápána na základě skupinové soudržnosti, norem, zvyků a hodnot ve skupině, které jsou vyžadovány nebo realizovány. Hodnoty se mohou libovolně měnit, ale smysl pro identitu a soudržnost skupiny zůstává.

Romské mikrotřídy – třída základní školy s romskými žáky. Taková třída má pouze cca 15 dětí.

Romské muzeum – jediné muzeum na světě, které se zabývá výhradně romskou historií a současností romského národa.

Romská národnostní menšina - zahrnuje Romy žijící v ČR, kteří se hlásí k romské národnosti.

Romský jazyk – jazyk, kterým mluví Romové.

Sdružení sociálních asistentů – sdružení studentů a pedagogů katedry sociální práce Ostravské univerzity.

Tady a teď, o.p.s. – občanské sdružení pomáhající klientům v terénu.

Tradiční výukové metody – tradiční škola s tradiční frontální výukou. Těchto škol je v České republice většina.

Unie romské mládeže – sdružení sloužící romské mládeži.

PŘÍLOHA P III: DOTAZNÍK V OBLASTI EDUKACE

Dotazník

Vážená paní,

vážený pane,

Jmenuji se Lenka Venterová, bydlím ve Zlíně. V současné době studuji Univerzitu Tomáše Bati, obor Sociální pedagogika. V souvislosti se studiem a odbornou praxí jsem pro své studijní potřeby vypracovala dotazník, který Vám předkládám a obracím se na Vás s prosbou o jeho vyplnění. Dotazník je anonymní, nemusíte jej tedy podepisovat a jeho vyplnění je z Vaší strany dobrovolné.

Předem děkuji za Vaši ochotu a spolupráci

Lenka Venterová

Studentka Sociální pedagogiky

1.)Jste:

a) žena

b) muž

2.)Napište prosím rok Vašeho narození

3.) K jaké národnosti se hlásíte?

a) české

b) romské

c) jiné

d) nechci uvádět

4.)Kolik osob žije v domácnosti?

- a) méně než 3
- b) 3-4
- c) 5-6
- d) 7-8
- e) 9-10
- f) více než 10
- g) nechci odpovídat

5.) Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání

- a) základní
- b) vyučen/a bez maturity
- c) vyučen/a s maturitou
- d) středoškolské
- e) vyšší odborná škola
- f) vysokoškolské

6.) Jste se svým vzděláním spokojeni?

- a) ano
- b) ne

7.) Studoval/studovala jste v dospělosti nějakou školu při zaměstnání? Zakroužkujte

více odpovědí, pokud ve Vašem případě platí:

- a) ano, školu k získání výučního listu
- b) ano, školu k dosažení maturity
- c) ano, vysokou školu
- f) jinou školu

g) ne, při zaměstnání jsem žádnou školu nestudoval/nestudovala

8.) Myslíte si, že je v dnešní době vzdělání důležité?

a) ano

b) ne

c) nechci odpovídat

9.) Jaké vzdělání si přejete pro Vaše děti?

a) základní

b) vyučen/a bez maturity

c) vyučen/a s maturitou

d) středoškolské

e) vyšší odborná škola

f) vysokoškolské

10.) Jste ochotni dítě/děti finančně podporovat ve vzdělání?

a) ano

b) částečně

c) ne

d) nechci odpovídat

11.) Má dítě vlastní pokoj?

a) ano

b) ne

12.)Má dítě vlastní psací stůl?

a) ano

b) ne

Děkuji Vám

Dotazník

Vážená paní,

vážený pane,

Jmenuji se Lenka Venterová, bydlím ve Zlíně. V současné době studuji Univerzitu Tomáše Bati, obor Sociální pedagogika. V souvislosti se studiem a odbornou praxí jsem pro své studijní potřeby vypracovala dotazník, který Vám předkládám a obracím se na Vás s prosbou o jeho vyplnění. Dotazník je anonymní, nemusíte jej tedy podepisovat a jeho vyplnění je z Vaší strany dobrovolné.

Předem děkuji za Vaši ochotu a spolupráci

Lenka Venterová

Studentka Sociální pedagogiky

1.) Jste:

a) žena

b) muž

2.) Napište prosím rok Vašeho narození

1975

3.) K jaké národnosti se hlásíte?

a) české

b) romské

c) jiné

d) nechci uvádět

4.) Kolik osob žije v domácnosti?

a) méně než 3

- b) 3-4
- c) 5-6
- d) 7-8
- e) 9-10
- f) více než 10
- g) nechci odpovídat

5.) Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání

- a) základní
- b) vyučen/a bez maturity
- c) vyučen/a s maturitou
- d) středoškolské
- e) vyšší odborná škola
- f) vysokoškolské

6.) Jste se svým vzděláním spokojeni?

- a) ano
- b) ne

7.) Studoval/studovala jste v dospělosti nějakou školu při zaměstnání? Zakroužkujte více odpovědí, pokud ve Vašem případě platí:

- a) ano, školu k získání výučního listu
- b) ano, školu k dosažení maturity
- c) ano, vysokou školu
- f) jinou školu

g) ne, při zaměstnání jsem žádnou školu nestudoval/nestudovala

8.) Myslíte si, že je v dnešní době vzdělání důležité?

a) ano

b) ne

c) nechci odpovídat

9.) Jaké vzdělání si přejete pro Vaše děti?

a) základní

b) vyučen/a bez maturity

c) vyučen/a s maturitou

d) středoškolské

e) vyšší odborná škola

f) vysokoškolské

10.) Jste ochotni dítě/děti finančně podporovat ve vzdělání?

a) ano

b) částečně

c) ne

d) nechci odpovídat

11.) Má dítě vlastní pokoj?

a) ano

b) ne

12.) Má dítě vlastní psací stůl?

a) ano

b) ne

Děkuji Vám